

UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Bric

**Formalnopravni položaj svobodnih in samostojnih novinarjev  
v Sloveniji**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI  
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Špela Bric

Mentor: doc. dr. Marko Milosavljevič

**Formalnopravni položaj svobodnih in samostojnih novinarjev  
v Sloveniji**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

*Zahvaljujem se mentorju doc. dr. Marku Milosavljeviću za strokovno usmerjanje in razvijanje kritičnega razmišljanja pri prisanju diplomske naloge.*

*Hvala vsem novinarskim kolegom, ki so z menoj delili pripadnost tematiki diplomske naloge in jo obogatili s svojimi izkušnjami.*

*Zahvaljujem se svoji dragoceni družini, ker me podpira in spodbuja ob življenjskih izzivih in novih podvigih. Posebna zahvala gospe Ini, da mi vso pot stoji ob strani, ter Jožici, ker vedno verjame vame.*

## **Formalnopravni položaj svobodnih in samostojnih novinarjev v Sloveniji**

Novinarji dnevno poročajo o pomembnih dogodkih in problematiki, o težavah lastnega poklica pa poročajo redko. Tudi novinarstvo pesti nizka stopnja zaposlovanja, pogodbeno delo, neplačevanje nadur, slaba ali minimalna zaščita novinarjev ter ne nazadnje slaba zakonodaja, ki pravic novinarjev ne obravnava. Trenutno stanje sem analizirala s proučevanjem pristojnih državnih instanc ter njihovega delovanja, aktualno problematiko novinarjev pa predstavljam s poglobljenimi intervjuji z novinarji dveh osrednjih slovenskih televizijskih medijev RTV Slovenije ter Pop TV. Analitično se posvečam zakonodaji in kritično predstavljam spremembe, ki so nujne v medijski zakonodaji in pristojnih institucijah. V svojem delu na konkretnih primerih slovenskih medijev prikažem tudi posledice finančne krize na novinarska uredništva. V zadnjem delu podajam predloge za spremembe, s katerimi bi postopoma izboljšali status in položaj svobodnih novinarjev, predvsem na področju pravic in zaščite.

**Ključne besede:** novinar, pravice, zaščita, zakonodaja, delodajalec

## **Formal and legal status of free and independant journalists in Slovenia**

Journalists report daily about relevant events and problems, however they rarely report about their own problems. Journalism is also experiencing a low rate of employment, contract work, default overtimes, low or minimal protection of journalists and improper legislation, which does not include the rights of journalists. I have analysed the current situation by exploring the competent institutions and their activities. In my diploma paper I present the actual problems of journalists through detailed interviews with two journalists from the main Slovenian television media: RTV - the Slovenian national television and one of the commercial stations POP TV. I approach analytically the media legislation in Slovenia and take a critical perspective to changes, which are necessary to improve the legislative framework and activities of competent institutions. I use concrete cases to show the influence of the current financial crisis, which hit the global market in 2009 and consecutively affected also media editorship. The last part of my diploma paper represents measures we could employ in order to improve the status and situation of free journalists and freelancers, especially considering their rights and protection.

**Key words:** journalist, rights, protection, legislation, employer

## KAZALO

1	Uvod .....	7
2	Vloga novinarja v sodobnem novinarstvu .....	9
3	Samostojni in svobodni novinar: definicija in primerjava različnih statusov .....	13
3.1	Svobodni novinar.....	15
3.2	Novinar – samostojni podjetnik.....	15
3.3	Samostojni novinar, ki pridobi status na Ministrstvu za kulturo.....	16
3.3.1	Pridobitev statusa samostojni novinar ter predpisi Ministrstva za kulturo....	17
3.3.1.1	Analiza delovanja Ministrstva za kulturo pri vpisu v razvid novinarjev	21
4	Zakonodajna, delovnopravna IN socialna regulativa .....	23
4.1	Slovenska zakonodajna regulativa: Zakon o medijih, Inšpektorat za delo ter Inšpektorat za kulturo in medije .....	25
4.1.1	Zakon o medijih.....	25
4.1.2	Inšpektorat za delo RS: Inšpekcija nadzora delovnih razmerij .....	28
4.1.2.1	Analiza delovanja Inšpektorata za delo RS .....	30
4.1.2.2	Predlogi za uvedbo sprememb pri delovanju Inšpektorata za delo RS ..	33
4.1.3	Inšpektor za medije na Ministrstvu za kulturo RS .....	34
4.1.3.1	Analiza delovanja inšpektorja za medije .....	35
4.1.3.2	Predlogi za uvedbo sprememb pri delovanju inšpektorja za medije .....	36
4.2	Delovanje profesionalnih združenj v Sloveniji .....	36
4.2.1	Sindikato novinarjev slovenija (SNS) .....	37
4.2.2	Društvo novinarjev slovenije (DNS) .....	38
4.2.3	Združenje novinarjev in publicistov (ZNP).....	39
4.3	Analiza delovanja profesionalnih združenj .....	39
5	Problematika svobodnih in samostojnih novinarjev v Sloveniji .....	42
5.1	Redkost zaposlovanja novinarjev in ustvarjanje "večnih honorarcev" .....	42
5.2	Škodljiva in neustrezna pogodbeno razmerja svobodnih in samostojnih novinarjev .....	46

5.2.1 Redno delo honorarnih sodelavcev: Zakon o delovnih razmerjih (ZDR) in Kolektivna pogodba za poklicne novinarje (KPPN) .....	48
5.2.2 Študija primera: RTV Slovenija in Pop TV .....	50
5.2.2.1 Primer 1: RTV Slovenija .....	51
5.2.2.2 Primer 2: Pop tv .....	59
5.3 Zaščita mladih honorarcev – študentov znotraj medijskih hiš .....	61
6 Koncentracija medijskega lastništva v Sloveniji .....	64
7 Vpliv finančne krize 2009 na razmere v novinarstvu: Osip novinarskih uredništev... 67	
8 Druga stran medalje.....	68
9 Sklep .....	72
9.1 Ministrstvo za kulturo in medijska zakonodaja.....	75
9.2 Inšpektorat za delo.....	76
9.3 Inšpektor za medije.....	77
9.4 Profesionalna združenja.....	77
9.5 Novinarji.....	77
10 Literatura .....	78

# 1 UVOD

Novinarstvo se kot dejavnost obveščanja, osveščanja in razširjanja obzorij javnosti pod vplivom sodobnih tehnologij in digitalizacije v novejši dobi zelo hitro spreminja. Kje so časi, ko je Josip Jurčič z aktualnimi dogodki, ki jih je zbral do 3. ure popoldan, seznanjal bralce z objavljenimi novicami v Slovenskem narodu? Danes nas množični mediji z novicami oblegajo v vsakem trenutku in skorajda kjerkoli. Ažurnost in boj za obstanek narekujeta delo uredništev, medtem ko je na prvem mestu dnevne agende medijskih lastnikov dobiček in ustvarjanje kapitala.

Kaj se ob vseh spremembah dogaja akterjem znotraj servisov javnega obveščanja, ki so medij med dogodkom in občinstvom? V kakšnem stanju je novinarstvo in v kakšnih delovnih pogojih delajo novinarji, nas sami zelo redko obveščajo. Da je stanje kritično, izvemo tik pred stavko, tematika pa najde prostor na strokovnih spletnih straneh, ki jih običajno berejo predvsem medijski strokovnjaki, torej tisti, ki jim problematika že sama po sebi ni tuja. Za predstavitev problematične situacije novinarstva in novinarjev sem se odločila zato, ker sem si sama izbrala ta naporen in zanimiv poklic in zato ker informacij o pogojih, načinu dela in razmerah, v katerih delajo novinarji, o zaposlovanju honorarnih in samostojnih novinarjev itd., ni prav veliko. Ob upoštevanju ključnih specifik novinarskega in uredniškega ceha želim proučiti tudi njegove pomanjkljivosti. Zanimajo me glavne značilnosti, ki generirajo sedanje stanje in poslabševanje razmer v novinarstvu, ter tisti segmenti, ki potrebujejo prenovo in izboljšanje v delovanju.

Temeljne hipoteze, ki jih postavljam kot vodilo svoje diplomske naloge, so:

**Prva hipoteza:** Trenutna medijska zakonodaja in pravne podlage za delovanje pristojnih institucij so pomanjkljive, to pa pomembno vpliva na ohranjanje nestabilnega položaja svobodnih in samostojnih novinarjev. Za utemeljitev te hipoteze se bom ukvarjala z analizo medijske zakonodaje in pristojnih institucij ter ob tem ugotavljala, ali svobodni in samostojni novinarji razpolagajo z zadostnimi pravnimi sredstvi, ko opozarjajo na svoj položaj.

**Druga hipoteza:** Svobodni in samostojni novinarji v zadostni meri opozarjajo na svoj težaven položaj in za ugodno razrešitev sodelujejo s profesionalnimi društvi ter združenji. To hipotezo bom utemeljila z intervjuji s samostojnimi in svobodnimi novinarji ter predstavniki profesionalnih združenj.

**Tretja hipoteza:** Lastniki medijskih hiš se zavedajo, da so pravne obveznosti delodajalca do honorarnih novinarjev v primerjavi z redno zaposlenimi novinarji nižje, in to s pridom izkoriščajo s povečanim zaposlovanjem honorarnih sodelavcev. Za utemeljitev te hipoteze bom proučila člene pogodb civilnega prava, ki jih v medijskih hišah podpisujejo honorarni novinarji, in jih primerjala s statusom redno zaposlenih novinarjev ter v intervjujih z novinarji ugotavljala, kakšen je trend zaposlovanja v medijskih hišah.

V diplomski nalogi strukturirano predstavljam zakonodajni okvir delovanja svobodnih in samostojnih novinarjev. V prvem delu se ob pregledu teoretskih zasnov posvečam delovanju državnih institucij, ki so pomembne za stanje novinarstva pri nas. Segmente njihovega delovanja razčlenim na analizo njihovih pristojnosti, pomanjkanja pristojnosti ter na predloge za spremembe in s tem izboljšanje delovanja glede na trenutno situacijo med honorarnimi novinarji. Pri tem sem se osredotočila predvsem na način delovanja institucij in pravne ovire, znotraj katerih medijski lastniki vedno najdejo luknje za uporabo honorarnih novinarjev kot brezpravne delovne sile, ki opravlja svoje delo z minimalnimi socialnimi pravicami ob minimalni ekonomski varnosti.

Natančneje predstavim situacijo svobodnih in samostojnih novinarjev, ki leto za letom "žulijo avtorske pogodbe" in čakajo na redno zaposlitev, mesečni dohodek krčijo s plačevanjem prispevkov državi in se sprašujejo, koliko pokojnine lahko pričakujejo. Trend zaposlovanja novinarjev po pogodbah, ki novinarje ščitijo minimalno ali pa sploh ne in jim nalagajo več dolžnosti kot pravic, je viden v večini evropskih držav. Natančneje se ukvarjam z avtorskimi pogodbami novinarjev iz dveh glavnih slovenskih televizijskih medijev (RTV Slovenija in Pop TV). Delovanje utemeljujem na zakonodajnih dokumentih in predstavljam kritiko trenutne zakonodaje in predloge za spremembe. Ob predstavitvi situacije se ukvarjam tudi z drugo stranjo zgodbe, ki zajema soočanje novinarjev s problematiko lastnega poklica in njihovo odzivanje. V zadnjem delu naloge se posvečam medijski koncentraciji lastništva ter jo zaključujem s predlogi ustreznih ukrepov, ki bi jih bilo potrebno sprejeti za odpravo nejasnosti glede delovanja institucij, zaposlovanja in različnih statusov.

Pri svoji diplomski nalogi sem sodelovala s Sindikatом novinarjev Slovenije ter svobodnimi in samostojnimi novinarji. Vpogled v situacijo na mednarodni ravni sem pridobila s trimesečno izmenjavo v Španiji.



## 2 VLOGA NOVINARJA V SODOBNEM NOVINARSTVU

Novinarstvo je po besedah Iana Hargreavesa vstopilo v 21. stoletje ujeto v protislovje lastnega uspeha. Če je bilo nekdanj pridobivanje novic težavno in drago, nas danes obkrožajo kakor zrak, ki ga dihamo (2007, 9).

Slavko Splichal v grobem postavi definicijo novinarja kot osebo, ki "se preživlja z zbiranjem, obdelavo in razširjanjem informacij aktualnih dogodkov," ter nekoliko natančneje "novinar (i)zbira, sprašuje, povzema, obdeluje, spreminja, upoveduje /.../, se odloča in ima nadzor nad sporočanjem procesom. Novinar je najpomembnejša oseba, ki poklicno sodeluje v tem procesu" (Splichal 1994, 22).

McManus vidi glavno novinarsko normo v "javnem razsvetljevanju" (public enlightenment) in s tem poda poslanstvo normativnega novinarstva, ki ga izpolnjuje z obveščanjem o aktualnih vprašanjih in dogodkih in ima namen zagotoviti čim večjo obveščenost čim večjega števila ljudi. Taka vsebina služi kot javno dobro (McManus 1994, 24). Melita Poler Kovačič v delu Kriza novinarske odgovornosti obravnava novinarja kot subjekt normativnega novinarstva, pri čemer izraz novinar ne pomeni zgolj poročevalca ali novinarja v ožjem smislu, ampak tudi urednike oziroma tiste osebe znotraj novinarskih uredništev, ki so po svoji profesionalni "novinarski" vlogi vpeti v novinarski diskurz kot njegovi formalni nosilci ter pri svojem delu sledijo funkcijam in zahtevam novinarske dejavnosti (2005, 63). Nadalje avtorica pravi, da je novinar nosilec odločitev in dejanj, sproža in vodi sporočanje, ima nadzor in vpliv, zavestno usmerja lastno dejavnost in si prizadeva za izpolnitev svojih profesionalnih vlog, ki so mu kot možnost dodeljene zaradi njegove profesionalne kompetence.

Gans Herbert v svoji knjigi Democracy and news navaja, da novinarji sebe vidijo v vlogi podpornikov in krepiteljev vloge državljanov v demokraciji (2004, 22). Avtor trdi, da se težnja korporacij po višjih zasluških v novicah ne razlikuje od ostalih gospodarskih podjetij, prav tako ostaja ozadje ustvarjanja profita pri obeh vrstah podjetij isto. Nedvomno, nepričakovane priložnosti za povečanje profita ter preprost korporativni pohlep so lahko prav tako razlog. "Ključno vprašanje v povezavi z medijskimi konglomerati v primerjavi z nasprotnimi tradicionalnimi medijskimi hišami je profit: Kakšen vpliv ima profit na novinarje? Več profita kot podjetje zahteva, manj

ga je pripravljeno porabiti za novinarje in dnevne novice. Več administrativnih pisarn je treba zapreti in se bolj posluževati različnih bližnjic" (2004, 23).

Vloga novinarja pa znotraj medijske arene deluje na podlagi interakcij z drugimi osebami, ki imajo vsak svojo vlogo in funkcijo delovanja. Chaffé in Petrick (v Poler Kovačič 2005, 65-66) razlikujeta šest kategorij oseb, vključenih v sistem množičnega sporočanja, pri čemer poudarjata, da lahko vsako od njih še nadalje razdelimo v podskupine ter da je vsak posamezni član skupine edinstven:

1. **lastniki ali menedžerji** množičnih medijev nadzirajo ali imajo v lasti sredstva, ki omogočajo množično sporočanje, ter zaposlujejo osebe, ki ustvarjajo in prenašajo medijska sporočila. Zaposlene uporabljajo kot stroje za ustvarjanje denarja;
2. **profesionalni sporočevalci** so posamezniki, na primer poročevalci, ki delajo za zaslužek in so del organizacije, na primer uredništvo časnika;
3. **občinstvo** so velike skupine oseb, ki uporabljajo medije zato, da dobijo zabavo, informacije, izobraževanje in nasvete;
4. **ekonomski podporniki medijev** so osebe, kot so na primer oglaševalci, ki od medijev kupujejo občinstva in uporabljajo medije za sporazumevanje z občinstvi, ki so jih kupili;
5. **profesionalni uporabniki medijev** četudi niso zaposleni v medijih, aktivno in preudarno uporabljajo medije kot prenašalce svojih osebnih sporočil občinstvom;
6. **uslužbenci** izvajajo pomožna dela, ki zagotavljajo delovanje medijev.

Hkrati pa se ob vseh že ustaljenih definicijah novinarja spreminja praksa sodobnega novinarskega diskurza, ki prinaša tudi redefiniranje novinarjev in njihovega delovanja. T. i. tržno naravnano novinarstvo Poler Kovačičeva opredeljuje kot "prevladujoč način sodobnega (novinarskega) sporočanja, kot opis novinarske prakse, ki jo primarno opredeljuje podrejenost ekonomski sferi, z njo pa je pogosto prepletena še politična" (2005, 67).

Tržno naravnano novinarstvo tako številni teoretiki postavljajo kot protipol normativnemu oziroma klasičnemu novinarstvu. V očeh kritikov tržnega novinarstva se

poraja "nevarnost, da časniki izgubijo pravi smisel novinarskega poslanstva – obvezo do služenja skupnosti, strast do raziskovanja nepravičnosti, ljubezen do dobrega pisanja in vdanost smelemu poročanju" (Underwood v Poler Kovačič 2005, 67). Posledično v tržno naravnem novinarstvu prihaja tudi do sprememb v samem sporočanjem procesu. V fazi iskanja informacij izginja novinarsko vprašanje, kar pomeni, da "novinar informacij ne pridobiva s spraševanjem oziroma preverjanjem, ampak mu jih za objavo zainteresirani subjekti enostavno dostavijo" (Poler Kovačič 2005, 71). V praksi se to kaže tako, da izginja preiskovalno novinarstvo in se na drugi strani povečuje "piar novinarstvo" oziroma novinarstvo, kjer novinarji večino informacij pridobijo preko elektronskih sporočil predstavnikov za odnose z javnostmi ali pa jim z najosnovnejšimi informacijami na tiskovni konferenci le-ti postrežejo v papirnati obliki. Posledično besedila postajajo v vseh medijih izjemno podobna, saj se novinarji zadovoljijo s tako pridobljenimi informacijami. Ali kot piše Hargreaves v svoji knjigi Novinarstvo: "/.../ zaskrbljeni novinarji pravijo, da novi lastniki medijev odvrčajo novinarstvo od njegovega svetega poslanstva nepristranskega in neustrašnega informiranja državljanov in namesto tega zadovoljujejo želje delničarjev, ki jim je mar le za stalno rast dobičkov" (2007, 13). V nasprotju z normativnim novinarstvom, ko novinar aktivno išče pomembne informacije z več strani in poskuša ugotoviti veljavnost tega, kar trdijo viri, tržno novinarstvo "nagrajuje vire, ki oskrbujejo medije z vsebino, ki se dobro prodaja" (McManus 1994, 195).

John Hartley meni, da je novinarstvo "sodoben način osmišljevanja, dejanski temelj demokratične politike in glavni sistem za oskrbo s popularno kulturo (Hargreaves 2007, 24). Neva Nahtigal v svojem prispevku za Medijsko prežo navaja, da novinarji dandanes delajo za medije, ki so predvsem nosilci funkcij v kapitalistični družbi. Temeljni funkciji sta pretok kapitala ter ustvarjanje presežnih vrednosti in dobička. Urejanje notranjih odnosov je tako za medijske lastnike drugotnega pomena, novinarji pa so v tem videnju zgolj ponudba na trgu, producenti vsebin, zanimivih za čim širši krog občinstva, ki ga je mogoče tržiti pri oglaševalcih (Nahtigal 2006).

Poslovni del medijev, piše Nahtigalova, ima neprimerno večjo moč pri določanju konteksta, v katerem naj bi se vzpostavljala uredniška avtonomija, in to moč uporablja predvsem za vztrajen pritisk k veliki produkciji in majhnim stroškom. "To v Sloveniji

med drugim pomeni, da (po ocenah) že tretjina novinarjev opravlja svoj poklic brez pogodb o redni zaposlitvi in brez osnovnih zagotovil pravne in socialne varnosti. Gre za vprašanje (z)možnosti novinarja, da uveljavlja profesionalne (etične in druge) standarde, kar je veliko širše od vprašanja primerne plačila za opravljeno delo" (prav tam). Poudarja, da je eden od pomembnih segmentov tržno naravnane novinarstva tudi koncentracija medijskega lastništva in na ta način "gospodinjenje" z novinarji in medijskimi vsebinami, ki ga v nadaljevanju predstavljam na konkretnem primeru.

Novinarstvo se danes sooča tudi z nižanjem kakovosti medijskih vsebin in nastajanjem t. i. "nekakovostnega junk novinarstva". Hargreaves pravi, da kadar informacije potujejo tako hitro kakor danes, lahko škodijo in povzročijo propad, še preden jih imamo čas razumeti. "Nekakovostna (junk) hrana je nemara pripravna in na prvi pogled tudi okusna, toda njena priljubljenost sproža dolgoročnejša vprašanja o javnem zdravju. Z nekakovostnim novinarstvom je podobno" (2005, 10-11). Današnji televizijski novinarji snemajo na puščavskih vojnih območjih in posnetke prek satelitov prenašajo po vsem svetu. Te zgodbe pritegnejo veliko pozornosti, če so posnetki vizualno vznemirljivi: nasilje je zaželeno, smrt še bolj. Še boljše je, če je novinar mlad, očarljiv in slaven. Manj melodramatične, toda pomembnejše zgodbe o izobraževanju, zdravju, diplomaciji in odnosih v skupnosti so slabše pokrite (prav tam). Po njegovih besedah okoliščine, v katerih se odvija moderno posredovanje novic, preizkušajo novinarjevo presojo in poštenost na bolj rutiniran in hiter način kot kadarkoli doslej.

Padanje kakovosti novinarstva z vidika profesionalizacije vidi predsednik Društva novinarjev Slovenije Grega Repovž v komercializaciji medijev. "Za posamezen prispevek ima novinar danes precej manj časa. Današnji novinarji se manj izobražujejo in se nimajo časa poglobljati v tematiko. Prispevki so slabši, njihova profesionalnost in kakovost novinarstva padata zaradi pritiska na količinski ravni." Posledično se s tem po njegovih besedah zmanjšuje vrednost novinarskega dela: "Prispevke lahko tako dela vsak in vprašanje, kaj sploh je novinar in kaj mora znati, ostaja na mestu. Način dela, ki dopušča banalnosti in se dogaja hkrati skozi temeljne medije, kot so RTV, tudi Delo, Dnevnik in Večer, zmanjšuje kvaliteto javnega diskurza, ta pa vpliva na kvaliteto družbe" (Repovž 2009).

### 3 SAMOSTOJNI IN SVOBODNI NOVINAR: DEFINICIJA IN PRIMERJAVA RAZLIČNIH STATUSOV

Novinarji se glede na zaposlitveno relacijo z delodajalcem znotraj medijev razvrščajo v tri kategorije.

1. **Redno zaposleni novinarji** so v medijski hiši zaposleni bodisi za določen ali nedoločen čas in jim pogodba določa stalno višino mesečne plače, socialno varnost z zagotovitvijo zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja, višino mesečnega dodatka za potne stroške, malico, uporabo mobilnega telefona ipd.

2. Glede pravic in zaščite so na drugi pol premice postavljeni **honorarni ali svobodni novinarji**, ki z medijsko hišo sodelujejo na podlagi pogodb civilnega prava, tudi preko študentske napotnice. Novinarji s tem statusom so na milost in nemilost prepuščeni svojim delodajalcem, saj pogodbe civilnega prava navečkrat zajemajo zgolj splošne določbe (na televiziji ali spletnih medijih narekujejo pogodbe pravila o avdiovizualnih delih, zajemajo nekakšno parafraziranje glavnih členov novinarskega kodeksa, npr. zaščita mladoletnih oseb, prepoved hibridnih besedil in oglaševanje znotraj novinarskih del, o avtorskih in materialnih pravicah ...) in način plačila ter odpovedni rok, ki je v večini primerov izredno kratek. Honorarni novinarji torej s strani delodajalca ne uživajo socialne varnosti. So najbolj fleksibilna in za delodajalce tudi najbolj privlačna delovna sila, predvsem zaradi minimalnih ali nikakršnih pogodbenih pravic.

3. Tretja skupina novinarjev so **samostojni novinarji**, katerih status je veliko bližji honorarnim kot pa redno zaposlenim novinarjem, saj so ponavadi zaposleni po pogodbah civilnega prava istega tipa, s tem da si morajo prav tako plačevati prispevke za socialno varnost, hkrati pa so svobodnjaki ("freelancerji"), saj lahko sodelujejo z različnimi mediji in tako tudi več zaslužijo. Novinarji s tem statusom naj bi imeli več svobode, saj o svojem načinu dela in sodelovanja odločajo sami, vendar se nemalokrat zgodi, da ustni dogovor z urednikom dovoljuje zgolj delo za en medij. Po drugi strani pa honorarni novinarji ponavadi sodelujejo z enim medijem in poskušajo v svojem delovniku narediti čimveč prispevkov oziroma člankov in si tako ustvariti večji zaslužek.

Evropsko združenje novinarjev EFJ defnira in postavlja svobodne novinarje glede na status med redno zaposlene in samozaposlene, saj "ne obstaja jasen način delovanja z njimi, kar zadeva socialno varnost in plačevanje davkov. Medtem ko jih predstavniki socialnega varstva obravnavajo kot samozaposlene, jih davčni uradi prikazujejo kot redno zaposlene osebe, ki nimajo pravice do odbitka stroškov profesionalne in socialne varnosti." Delodajalci jih obravnavajo kot samozaposlene tudi zato, da se izognejo plačevanju dodatkov za socialno varnost (Runeberg 2000).

Pojem samostojnega in svobodnega novinarja definira tudi Gašper Lubej, ki med samostojne novinarje šteje "tiste, ki so vpisani v razvid samostojnih novinarjev pri Ministrstvu za kulturo, se v glavnem preživljajo z novinarskih delom, plačujejo prispevke za socialno varnost in delajo po pogodbi o delu ali brez nje. Svobodni novinar (honorarec) pa je tisti, ki se v glavnem preživlja z novinarskim delom, ne plačuje socialnih prispevkov in dela po pogodbi o delu ali brez nje" (Lubej 2006). Pri tem loči dve skupini svobodnih novinarjev: pravi in začasni. Prvi po njegovem mnenju razmišljajo tudi o socialni varnosti, drugi pa so še na fakultetah in niso povsem prepričani, ali se bodo v prihodnje ukvarjali z novinarstvom.

Nadalje navaja glavne razloge za težaven položaj samostojnih novinarjev v primerjavi z redno zaposlenimi:

- honorarji so prenizki in zamujajo
- posledično novinarji težko plačujejo prispevke za pokojninsko, invalidsko in zdravstveno zavarovanje
- nimajo možnosti za izobraževanje
- nimajo možnosti za pridobitev bančnih kreditov

Avtor članka izpostavi še bolj ranljivo skupino sodelavcev, svobodne novinarje (honorarce), h katerim poleg zgoraj naštetih razlogov za težaven položaj pripisuje še:

- delo brez pogodb oziroma po pogodbah z minimalno zaščito
- so nezavarovani

Obstaja še tretja skupina novinarjev, ki si svojo "socialno varnost" zagotavljajo preko statusa samostojnega podjetnika, občana, brezposelne osebe ali pa zavarovanca družinskega člana (prav tam).

Igor Drakulič je v svojem članku "Svobodni novinarji: Kako urediti svoj status?" opravil obširno analizo prednosti in slabosti posameznega statusa novinarja, pri čemer se je osredotočil na bistvene segmente, kot so finančna stabilnost, davčni prispevek, poklicna svoboda in socialnopravna zaščita (2006).

### **3.1 SVOBODNI NOVINAR**

Avtor med slabosti statusa svobodnega novinarja uvršča:

- nezmožnost uveljavitve 15-odstotne posebne osebne olajšave pri dohodnini
- le 10-odstotni normirani stroški, težave pri najemanju bančnih posojil
- svobodni novinar ni socialno in pokojninsko zavarovan
- medijska hiša mu lahko odreče zaščito, če ga nekdo sodno preganja zaradi članka ali prispevka
- delovna doba mu ne teče
- ni dovolj seznanjen s svojimi pravicami in dolžnostmi

Med redke prednosti statusa svobodnega novinarja pa :

- ni obveznih prispevkov za pokojninsko, invalidsko in socialno zavarovanje (kot pri statusu samostojnega novinarja, op. Š. B.)
- ni mu potrebno zbirati računov za stroške
- v primeru, da se odloči za normirane stroške, lahko sodeluje z več naročniki in pri tem dela od doma ter ne plačuje davka na dobiček

### **3.2 NOVINAR – SAMOSTOJNI PODJETNIK**

Med slabosti tega statusa novinarja avtor našteva:

- ustanovitvene stroške
- izpolnitev pogojev, kot sta izobrazba, ustrezni prostori za izvedbo dejavnosti, vodenje davčne evidence
- plačevanje obveznih prispevkov
- možnost blokiranja računa s strani DURSA, v primeru neporavnanih obveznosti
- težave pri najemanju bančnih posojil
- stroški za računovodstvo
- zbiranje računov za stroške, davek na dobiček in članarina za obrtno zbornico

Prednosti:

- lahko opravlja več dejavnosti
- izstavlja račune za opravljeno delo oz. storitve
- je pokojninsko, socialno in invalidsko zavarovan
- teče mu delovna doba
- sodeluje lahko z več naročniki in lahko dela doma
- s članstvom v obrtni zbornici ima zagotovljeno pravno pomoč in izobraževanje

### **3.3 SAMOSTOJNI NOVINAR, KI PRIDOBI STATUS NA MINISTRSTVU ZA KULTURO**

Status samostojnega novinarja pridobi oseba na Ministrstvu za kulturo. Med prednosti samostojnih novinarjev v slovenskem medijskem prostoru avtor članka šteje:

- socialno, pokojninsko in invalidsko zavarovanje
- 15-odstotno posebno osebno olajšavo pri dohodnini
- sklenjeno ima delovno razmerje
- v primeru, da se odloči za normirane stroške, mu ni potrebno zbirati računov za stroške (tj. v primeru določenega letnega limita zasluženega denarja)
- sodeluje lahko z več naročniki in lahko dela doma

Med slabostmi statusa samostojni novinar so:

- plačevanje obveznih prispevkov, pri čemer DURS v primeru neplačevanja hitro blokira račun
- tako kot svobodnemu novinarju lahko medijska hiša v primeru sodnega pregona zaradi članka ali prispevka tudi samostojnemu novinarju odreče zaščito
- sam si mora voditi davčno evidenco
- s statusom so povezane težave pri najemanju bančnih posojil
- plačevati mora računovodstvo ter davek na dobiček

Vpise v razvid samostojnih novinarjev v Sloveniji vodi Ministrstvo za kulturo. Na dan 16. 3. 2010 je bilo v razvid vpisanih 373 samostojnih novinarjev (Ministrstvo za kulturo 2009b).



Položaj samostojnega novinarja, vpisanega v razvid Ministva za kulturo, je v primerjavi z novinarjem – samostojnim podjetnikom glede zavarovanja in pokojninskih prispevkov podoben. Razlika je v tem, da samostojnemu novinarju ni potrebno voditi vseh birokratskih postopkov, ki doletijo novinarja s. p., ob tem pa ima tudi nespremenljive 40-odstotne normirane stroške, ki pa so pri statusu s. p. odvisni od dohodka in so tako lahko tudi precej manjši. Prednost novinarja s statusom s. p. v primerjavi s samostojnim novinarjem, vpisanim v razvid, pa je v tem, da znotraj s. p. lahko novinar navede številne druge dejavnosti, s katerimi se ukvarja poleg novinarskega poklica in lahko tako deluje na različnih področjih, medtem ko se mora samostojni novinar opredeliti zgolj za novinarski poklic in mora tako za vpis v razvid ustrezati pogoju, da sočasno ne bo opravljal nobene druge dejavnosti.

### **3.3.1 Pridobitev statusa samostojni novinar ter predpisi Ministrstva za kulturo**

Zakon o medijih (Zmed), ki ureja delovanje medijev v slovenskem prostoru, je bil sprejet 25. 4. 2001 in do leta 2009 šestkrat popravljen oziroma dopolnjen. Navajam za temo diplomske naloge najpomembnejši del (22.člen): "Status samostojnega novinarja se pridobi z vpisom v razvid samostojnih novinarjev pri pristojnem ministrstvu, po predhodnem mnenju registrirane strokovne organizacije novinarjev. O vpisu v razvid odloči pristojni minister." V razvid iz prejšnjega odstavka se vpiše, kdor izpolnjuje naslednje pogoje:

- ima izkaz o aktivnem znanju slovenskega jezika, če ni državljan Republike Slovenije;
- opravlja novinarsko dejavnost kot edini ali glavni poklic;
- ima dokazila o objavah v medijih, ki so vpisani v razvid iz 12. člena tega zakona;
- mu ni s pravnomočno sodno odločbo prepovedano opravljanje te dejavnosti (Zakon o medijih 2006)

Pristojnost Ministrstva za kulturo je, da izbriše iz razvida osebo, ki ne izpolnjuje več pogojev iz prejšnjega odstavka. Vendar pa prav na ministrstvu ne prevzemajo odgovornosti rednega pregledovanja fluktuacije novinarjev, ki se bodisi redno zaposlijo ali pa zapustijo novinarske vode, pravi Branko Jezovšek, ki na Ministrstvu za kulturo

skrbi za vpis novinarjev v razvid. Po njegovih besedah je to naloga novinarjev, ki prevzemajo odgovornost za svoj vpis in morebitni izpis in so dolžni javljati ministrstvu vse spremembe in druge podatke. Trdi, da Ministrstvo za kulturo vodi zgolj enostaven birokratski postopek, zato "zelo malo vemo o problematiki samostojnih novinarjev, mi le poskrbimo, da so vpisani v razvid, potem pa imamo z njimi zelo malo kontakta. Mi nismo organizacija, ki naj bi skrbelo za njihove interese" (Jezovšek 2009).

Ministrstvo za kulturo tako vodi razvid kot primarno evidenco tako za davčni organ kot Ajpes, saj jih prav tam vodijo kot samostojno zaposlene. Podrobnejši postopek vpisa v razvid samostojnih novinarjev je na svoji spletni strani objavilo Društvo novinarjev:

*"Za pridobitev statusa samostojnega novinarja je potreben vpis v razvid samostojnih novinarjev pri Ministrstvu za kulturo RS po predhodnem mnenju registrirane strokovne organizacije novinarjev (skupna komisija Društva novinarjev Slovenije (DNS) in Sindikata novinarjev Slovenije (SNS)). Kulturni minister z odločbo odloči o vpisu v razvid. Postopek pridobitve statusa samostojnega novinarja podrobneje določa Uredba o postopku in podrobnejših merilih za pridobitev statusa samostojnega novinarja in za vodenje razvida kot javne knjige (Ur. l. RS, št. 105/01)." (Društvo novinarjev Slovenije 2009)*

Vlogo za vpis v razvid je treba vložiti z obrazcem, ki je dostopen tudi na spletnih straneh Ministrstva za kulturo. Prosilec si lahko sam izbere želeni datum začetka veljavnosti statusa samostojnega novinarja, vendar pa ta ne začne veljati, dokler vloge ne odda v vložišče Ministrstva za kulturo. Statusa samostojnega novinarja ni možno uveljavljati za nazaj. Vlogi za vpis v razvid je potrebno priložiti: potrdilo o državljanstvu RS ter prosilčevo izjavo, da opravlja novinarsko dejavnost kot edini ali glavni poklic. V skladu z določili 17. člena zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju novinar opravlja samostojno dejavnost kot glavni poklic, če je v delovnem razmerju za polovični ali manj kot polovični delovni čas ter se ne šola. Predložiti mora tudi dokazilo o tem, da mu s pravnomočno sodno odločbo ni prepovedano opravljanje novinarske dejavnosti, ter dokazila o objavah v medijih, ki so vpisani v razvid medijev pri pristojnem ministrstvu (tj. Ministrstvu za kulturo, op. Š. B.). Prosilec mora predložiti vsaj 20 navedenih dokazil za leto pred vložitvijo vloge za vpis v razvid ter navesti imena medijev, v katerih so bili prispevki objavljeni. Kot dokazilo o izpolnjevanju tega pogoja velja tudi potrdilo o objavah oz. izjava medija, za katerega novinar dela oz. z

njim sodeluje. Predložiti mora tudi predhodno mnenje skupne komisije Društva novinarjev Slovenije ter Sindikata novinarjev Slovenije o ustreznosti za vpis v razvid.

Vlogo z vsemi potrebnimi dokazili in izjavami prosilci za status navadno pošljejo na Društvo novinarjev Slovenije, ki skliče skupno komisijo društva in Sindikata novinarjev Slovenije za oblikovanje predhodnih mnenj ter poda svoje mnenje na podlagi dokazil o opravljanju novinarskega dela, ki jih v vlogi posreduje prosilec. Društvo novinarjev Slovenije (DNS) nato pošlje popolno vlogo Ministrstvu za kulturo, ki v roku štirinajstih dni prosilcu pošlje odločbo o vpisu v razvid oziroma ga pozove k dopolnitvi vloge, če ni popolna. V primeru, da se novinar, vpisan v razvid samostojnih novinarjev, želi redno zaposliti ali svoj status samostojnega novinarja prekiniti iz drugih razlogov, mora na ministrstvo nasloviti pisno prošnjo za izbris iz razvida samostojnih novinarjev. V tej prošnji novinarju ni potrebno navesti razloga za izpis.

Za samostojne novinarje se obvezno zdravstveno zavarovanje začne z vpisom v razvid samostojnih novinarjev in konča z dnem izbrisa iz tega razvida. Prijava ali odjava iz obveznega zdravstvenega zavarovanja se opravi na Zavodu za zdravstveno zavarovanje Slovenije. S pridobitvijo statusa samostojnega novinarja ima novinar tako pravico kot dolžnost prijaviti se v obvezno zdravstveno zavarovanje ter invalidsko in pokojninsko zavarovanje. S prijavo za zavarovanje lahko samostojni novinar po sebi zavaruje tudi svoje družinske člane.

Če je bil novinar predhodno v delovnem razmerju, ga je delodajalec, pri katerem je bil novinar zaposlen, dolžan odjaviti iz zavarovanja, prijavo za vključitev v zavarovanje na podlagi novega statusa (samostojnega novinarja) pa je dolžan opraviti zavarovanec sam, in sicer v osmih dneh po datumu dodelitve statusa samostojnega novinarja. Ta rok je zelo pomemben za tiste novinarje, ki so bili do dodelitve statusa redno zaposleni, saj se jim delovna doba ne prekine, če odjavo in prijavo v zavarovanje opravijo v osmih dneh. Samostojni novinar mora v omenjenem roku osmih dni pri davčnem organu, kjer ima stalno prebivališče, vložiti prijavo za vpis v davčni register. Samostojni novinar mora ob vpisu v davčni register oddati tudi izjavo, po kateri se mu v tekočem letu kot zavezancu iz 53. člena zakona o dohodnini dobiček ugotavlja z upoštevanjem 40-odstotnih normiranih stroškov. V tem je tudi ena glavnih prednosti vpisa novinarjev v razvid samostojnih novinarjev v primerjavi z odprtjem samostojnega podjetja, kjer

možnosti 40-odstotnih normiranih stroškov nimajo in tako posledično plačujejo davčnemu organu višje prispevke (prav tam).

Zavod za zaposlovanje omogoča tudi subvencije za samozaposlitev, kar pomeni, da država nameni 4.500 € subvencijskih sredstev po pravilu "de minimis". Pogoj za zaprositev subvencije je udeležba na delavnici, ki poteka v okviru zavoda. Poleg dejavnosti na področju medijev lahko za take vrste subvencijo zaprosijo tudi delavci umetniških in kulturnih dejavnosti, zdravstva, socialnega varstva, duhovništva ali druge verske službe ter odvetniške dejavnosti. Vendar pa mora biti samozaposlitev v primeru subvencije registrirana za polni delovni čas, kar pomeni, da novinarji, ki imajo status samostojnega novinarja za polovični delovni čas, za subvencijo ne morejo zaprositi. Nekateri novinarji se poleg polovične redne zaposlitve, ki ne sme biti v medijih, odločijo tudi za prijavo v razvid samostojnega novinarja, ki ga opravljajo ostale 4 ure delovnika dnevno, vendar država za njih ne predvideva dodatne državne pomoči v obliki subvencij (Zavod za zaposlovanje RS 2009). Društvo novinarjev na svoji spletni strani navaja tudi, da je marca 2003 prišlo do spremembe v pravilniku o subvencijah ter da je bil ukinjen pogoj, po katerem je do subvencije za samozaposlitev upravičen samo tisti, ki je vsaj šest mesecev prijavljen na zavodu za zaposlovanje kot aktivni iskalec zaposlitve. Čakalna doba za vključitev v program je bila ukinjena, tako so danes do sredstev upravičeni tudi tisti, ki so na zavodu prijavljeni samo en dan (Društvo novinarjev 2009).

Društvo poudarja, da je zelo pomembno, da novinar, ki se želi vpisati tudi v razvid, odda vlogo za vključitev v program sofinanciranja stroškov vzpodbujanja podjetništva pred prejemom odločbe za vpis v razvid. Potem ko novinar prejme odločbo z ministrstva o vpisu v razvid samostojnih novinarjev, namreč ni več obravnavan kot brezposelna oseba, status se mu spremeni, zato vključitev v program ni več mogoča. Samozaposleni, ki je vključen v program in je prejemnik subvencije za samozaposlitev, se s pogodbo zaveže, da bo samozaposlen ostal vsaj dve leti. V nasprotnem primeru je dolžan zavodu vrniti sredstva oziroma prejeto subvencijo. Pri tem njegov morebitni zaslužek ni omejen po kakršni koli pogodbi (pogodba o delu, avtorska pogodba, delovršna pogodba ipd.).

Na Ministrstvu za kulturo se po besedah Branka Jezovška zavedajo, "da obstaja veliko novinarjev brez statusa, ki delajo ilegalno ali preko avtorskih pogodb, problem so tudi študentje, ki odžirajo delo ostalim" (Jezovšek 2009). Kljub temu da vloga za izpis iz razvida ne predvideva navedbe razloga, pa velikokrat novinarji to napišejo, trdi Jezovšek. "Med njimi so nezmožnost plačevanja prispevkov, odločitev medija, da zaposli študente, ki so bolj fleksibilni, in z njim niso hoteli več sodelovati ali pa se redno zaposlijo." Pove, da so obravnavali tudi primere, ko so se osebe želele izpisati iz razvida po več letih novega delovnega razmerja, vendar pa bi v taki situaciji po mnenju Jezovška moral ukrepati Durs.

O vprašljivi verodostojnosti samega razvida in nepreverjanju dejanskega stanja Jezovšek odgovarja: "Mi imamo možnost preverjati vse pogoje, ampak zgolj tako, da jih vprašamo, nimamo pa drugih pristojnosti. Ponavadi na Dursu ugotovijo neskladnost vpisa v razvid, saj se ga glede na dohodnino potem obravnava na drugi podlagi. Tako bi ob redni zaposlitvi osebe, ki je še vedno vpisana v razvid, to na Dursu morali opaziti." Po njegovem mnenju prihaja do problema tudi zaradi različne vrste evidenc: "Durs jo na primer vodi glede na status stalnega prebivališča, novinarji pa so zelo fleksibilni in menjajo bivališča. Trudimo se usklajevati te evidence" (prav tam).

### **3.3.1.1 Analiza delovanja Ministrstva za kulturo pri vpisu v razvid novinarjev**

Pristojnosti Ministrstva za kulturo pri urejanju statusa samostojnih novinarjev so:

- vpis v razvid samostojnih novinarjev in medijev (sprejemanje vlog za vpis in izpis)
- priprava in oblikovanje medijske zakonodaje

Ministrstvo za kulturo v okviru vpisa samostojnih novinarjev v razvid **ne** prevzema odgovornosti za:

- verodostojnost razvida samostojnih novinarjev – ne preverja dejanskega števila samostojnih novinarjev, tako se nekateri lahko redno zaposlijo, prenehajo opravljati novinarski poklic in v primeru, da svojega statusa samostojnega novinarja ne prekličejo, so še vedno vpisani v razvid
- vodenje evidence vzrokov izpisa iz razvida samostojni novinar, ker obrazec izpisa iz razvida tega ne predvideva

- ukvarjanje s problematiko novinarjev, tako samostojnih kot redno zaposlenih in honorarcev
- način zaposlovanja v razvid vpisanih samostojnih novinarjev v medijskih hišah

Pomanjkljivosti delovanja Ministrstva za kulturo na medijskem področju so:

- ne preverjajo seznama v razvid vpisanih samostojnih novinarjev
- neusklajenost evidenc med Ministrstvom za kulturo in Dursom, saj evidence temeljijo na drugačnih merilih
- ne ukvarjajo se s problematiko samostojnih novinarjev
- prelaganje odgovornosti za neusklajenost evidenc na druge pristojne organe
- izrazito tog birokratski pristop v vodenju evidenc samostojnih novinarjev

Med institucijami, ki poleg Ministrstva za kulturo skrbijo za delovnopravna razmerja novinarjev v Sloveniji, je še Inšpektorat za delo, katerega delovanje analiziram v naslednjem poglavju diplomske naloge. Osredotočim se tudi na delovanje medijskega inšpektorja, ki opravlja svoje pristojnosti v okviru Ministrstva za kulturo RS.

## **4 ZAKONODAJNA, DELOVNOPRAVNA IN SOCIALNA REGULATIVA**

5. novembra 2007 je bila v Evropi sprožena akcija pod imenom Stand up for journalism, ki je opozorila na komercialne in politične pritiske, s katerimi se novinarji soočajo pri svojem delu, na nižanje standardov in slabe delovne razmere, zavzeli so se tudi za skupne poklicne vrednote. Na ta dan so se dnevnoinformativne novice v Sloveniji osredotočile predvsem na svobodne novinarje, ki delo opravljajo na podlagi avtorskih pogodb. Na tiskovni konferenci je takratna podpredsednica Sindikata novinarjev Slovenije Neva Nahtigal predstavila poslabšanje delovnih razmer in upad profesionalnih standardov, ki sta osnova za nastalo pobudo Evropske zveze novinarjev (STA 2007).

Z motom "Tudi pogodbeniki smo novinarji" so novinarji v Sindikatu novinarjev Slovenije opozorili na novinarsko svobodo in neodvisnost, najvišje standarde novinarskega poročanja, delo zavoda RTVS kot vzora profesionalizma ter se zavzeli za ustrezne delovne pogoje. Poudarili so predvsem naslednje nerešene segmente: novinarjeva negotova prihodnost glede zaposlitve, 89,4 % pogodbenih novinarjev RTVS si želi redne zaposlitve, namesto rednega delovnega razmerja pa jim je vsiljen status samostojnega novinarja (Sindikat novinarjev Slovenije 2009).

Opozorili so na naslednja problematična dejstva:

- samostojni novinarji, ki plačujejo najnižje prispevke, bodo imeli zgolj 330 € pokojnine
- finančna šibkost statusa samostojnega novinarja
- brez statusa so tudi brez nadomestil za zdravstveno ali porodniško odsotnost
- izigravanje delovne zakonodaje: revizija Računskega sodišča RS je v letu 2004 ugotovila izmikanje sklenitvi delovnega razmerja v kar 50,8 % pregledanih pogodbah, kar v številki pomeni pri 305 osebah)
- nepravočasno podpisovanje pogodb

Pomemben signal, ki so ga s kampanjo ustvarili evropski novinarji, pa je predvsem v tem, da so skupaj opozorili na problematiko, s katero se srečujejo vse evropske države

na področju novinarstva. Po besedah Nahtigalove gre za politične in komercialne pritiske, zaradi katerih so suvereno zahtevali izboljšanje podlage zakonodajnih dokumentov in večjo zaščito novinarjev (STA 2007).

Na ta dan so tako novinarji vseh slovenskih medijev ob 12. uri za dve minuti prekinili delo in s tem simbolno izkazali solidarnost novinarskim kolegom in podporo zahtevam po socialni, pravni in profesionalni varnosti. 5. november je tako postal evropski dan akcije Postavi se za novinarstvo.

O tem, kaj se dogaja z novinarstvom, je junija 2006 poročala Mednarodna novinarska zveza (IFJ), ki je opravila študijo z naslovom "The Changing Nature of Work: A global survey and case study of atypical work in the media industry", v katero je vključila 41 novinarskih organizacij v 38 državah (IFJ 2006).

Generalni sekretar IFJ Aidan White pravi, da t. i. "neznačilni" delavci – samostojni, svobodni novinarji in novinarji, zaposleni za določen čas – predstavljajo 30 % vseh članov IFJ in da se s tem kažejo novi izzivi v bitki za ohranitev kvalitetnega novinarstva. "Če je novinarjeva zaposlitev negotova in ogrožena, se jim je težje upreti ustvarjanju zgodb za zadovoljitev vlade in komercialnim interesom, hkrati težje izvajajo preiskovalno novinarstvo" (prav tam). Ob tem, navaja White, prihaja tudi do zaposlovanja mlajših novinarjev v novih medijih in v predelih sveta, kjer se medijska industrija razširja. Rezultat tega je zmanjšanje novinarjevega povprečnega plačila v zadnjih petih letih. Po drugi strani pa je plačilo za svobodne in samostojne novinarje ponavadi odvisno od delodajalca, največkrat so honorarni novinarji plačani po prispevku oziroma članku. Študija navaja, da imata negotovost pri zaposlitvi in upadanje plač negativen vpliv na kvaliteto uredniških vsebin, to pa lahko ogroža vlogo medijev kot čuvaja družbe. Glavne ugotovitve študije so tudi spremembe v zaposlitvenih odnosih v 56,1 % podružnic IFJ, med katerimi je bil prevladujoč trend oddaljevanje od kolektivnih pogajanj ter uveljavljanje nereguliranih in individualnih pogajanj, povečanje privatizacije državnih medijev ter zaposlovanje mlajših in manj kvalificiranih novinarjev za manjše plače. IFJ poroča, da je v skoraj 54 % primerih prišlo do zmanjšanja ali pa celo drastičnega zmanjšanja plač v zadnjih petih letih, v 73 % podružnic imajo samostojni novinarji manjše plače v primerjavi z redno zaposlenimi. Hkrati študija ugotavlja, da imajo "netipični" (tj. ne redno zaposleni, op. a.) manj pravic v primerjavi z redno zaposlenimi. Le 12,2 % samostojnih novinarjk je dobilo dodatek za



porodniško in zgolj 9,8 % za bolniško odsotnost ali dopust. Študija je pokazala vplive na kvaliteto medijskih vsebin, ki so nastali skupaj s spremembami načina dela novinarjev (prav tam).

Obširno raziskavo o stanju v nekaterih državah Evrope je leta 2002 tik pred novinarsko stavko naredila tudi Neva Nahtigal za svoj prispevek z naslovom Samostojni novinarji so ranljiva skupina delavcev v Evropi. Že takrat je IFJ na podlagi raziskave o socialnem in ekonomskem položaju samostojnih novinarjev v Evropi namreč opozarjal na bistvene spremembe:

- pogoji dela so za samostojne novinarje vse bolj fleksibilni, vendar s stališča novinarja tudi bolj negotovi in težavni
- veliko novih delovnih priložnosti temelji na delu s skrajšanim delovnim časom in po pogodbah za določen čas
- delež samostojnih novinarjev se povečuje
- nenaklonjenost davčne in delovnopravne zakonodaje za samostojne novinarje

#### **4.1 SLOVENSKA ZAKONODAJNA REGULATIVA: ZAKON O MEDIJIH, INŠPEKTORAT ZA DELO TER INŠPEKTORAT ZA KULTURO IN MEDIJE**

Trenutno stanje novinarstva odseva tudi delovanje temeljnih zakonodajnih in delovnopравnih institucij, ki postavljajo temeljni okvir za delovanje. Poleg Zakona o medijih je na delovnopравnem področju pomemben Inšpektorat za delo RS, ki skrbi za inšpekcijski nadzor nad ustreznim zaposlovanjem in sankcionira neupoštevanje predpisane zakonodaje. Na medijskem področju je zakonsko pomemben še en organ – medijski inšpektor, katerega pristojnosti analiziram v naslednjem poglavju.

##### **4.1.1 Zakon o medijih**

Medijska zakonodaja, ki v Sloveniji obravnava delo novinarjev, je Zakon o medijih iz leta 2001. V 20. členu navaja novinarjevo vlogo znotraj uredništva, v 21. členu pa definicijo novinarja, ki je "oseba, ki se ukvarja z zbiranjem, obdelavo, oblikovanjem ali razvrščanjem informacij za objavo prek medijev in je zaposlena pri izdajatelju ali pa

samostojno kot poklic opravlja novinarsko dejavnost (samostojni novinar)", ter v 3. odstavku istega člena: "Novinarju se ne sme odpovedati delovnega razmerja ali prekiniti sklenjene pogodbe z njim, zmanjšati plače, spremeniti statusa v uredništvu ali kako drugače poslabšati njegovega položaja zaradi izražanja mnenj in stališč, ki so v skladu s programsko zasnovo ter s profesionalnimi pravili, merili in standardi" (Zakon o medijih 2006).

Da Slovenija potrebuje boljšo medijsko zakonodajo, ki bo omogočila tudi boljši okvir za novinarsko delovanje, so strokovnjaki opozorili že kmalu po uradni objavi Zakona o medijih in kasnejše novele k zakonu.

Leta 2005 so Jernej Rovšek in Brankica Petkovič iz Mirovnega inštituta ter medijska strokovnjakinja Sandra Bašič Hrvatini podali predloge na takratno novelo k Zakonu o medijih, v katerih so predstavili tudi problematiko zaposlovanja novinarjev in poudarili, da je potrebno pri podeljevanju javnih sredstev zelo natančno definirati merila, po katerih se bo izvajalo sofinanciranje programskih vsebin. Opozorili so na naslednje pomanjkljivosti:

- Pri podeljevanju sredstev bi eden od kriterijev moral biti število redno zaposlenih novinarjev.
- Izdajatelji, ki ne zaposlujejo novinarjev ali pa ne vlagajo v izboljšanje pogojev njihovega dela, ne bi smeli konkurirati za sredstva sklada za medije.
- Zakon se nanaša le na novinarje, ki so zaposleni pri izdajatelju oz. so samostojni novinarji (vpisani v razvid samostojnih novinarjev in s tem zavezanci za plačilo prispevkov), medtem ko v Sloveniji opravlja novinarski poklic brez urejenih poklicnih in socialnih razmerij z izdajatelji še več sto novinarjev in je z njimi povezan tudi cel sklop problemov na področju medijske politike, ki zadeva razmerja med izdajatelji in novinarji, delodajalci in delojemalci v medijski industriji.

Zapisi so še, da bi celo pred ustanovitvijo medijskega sklada, kot enega od podpornih mehanizmov za zagotavljanje pluralizacije medijskega trga, morali doseči urejenost medijskega sektorja na področju delovnih razmerij, socialnih pogajanj in medijske etike (Rovšek in drugi 2005).

Za prenavo medijske politike pa se glasi brošura, ki so jo na pobudo Blaža Zgaga in Mateja Šurca, pobudnikov peticije<sup>1</sup>, v letu 2005 spisali medijski strokovnjaki, med njimi Sandra Bašič Hrvatini (medijska strokovnjakinja, predavateljica na Fakulteti za humanistične študije Koper), Iztok Jurančič (predsednik Sindikata novinarjev Slovenije), Grega Repovž (predsednik Društva novinarjev Slovenije), Brankica Petkovič (medijska strokovnjakinja, Mirovni inštitut), Jernej Rovšek (namestnik varuha človekovih pravic RS), Špela Stare (generalna sekretarka pri Društvu novinarjev Slovenija) ter omenjena pobudnika, da bi spodbudili razpravo o delovanju in vlogi medijev. V brošuri so predstavili izhodišča za spremembe strukturnih, zakonodajnih in nadzornih mehanizmov na področju medijske politike, pri čemer so podali tudi splošno oceno trenutnega stanja novinarstva pri nas. Kot so zapisali v uvodnem delu, so:

*Razmere v medijih in na medijskem trgu v Sloveniji slabe. To se izraža v večjem številu konfliktov v medijih, med lastniki in uredništvi in v razmerju do oblasti. Ministrstvo za kulturo, kljub svojim formalnim pristojnostim na področju oblikovanja medijske politike, do danes ni oblikovalo strateških dokumentov razvoja medijskega sektorja, ampak je svojo politiko izvajalo predvsem skozi prepogoste posege v medijsko zakonodajo. (SNS in DNS 2005)*

V brošuri navajajo neskladnost zakonodaje in prakse: "Vsaka sprememba zakona o medijih prinese več členov, zapovedi in prepovedi, ki pa se v praksi ne uresničujejo dosledno." Poleg kontradikcij z javnim interesom, uredniško avtonomijo ter medijskimi lastniki dokument obravnava tudi delovnopravna razmerja novinarjev:

*Splošni delovnopравни instituti (konkurenčna klavzula, varovanje poslovne skrivnosti, opozorilo pred odpovedjo delovnega razmerja, disciplinski postopek, odpoved pogodbe o zaposlitvi iz razloga nesposobnosti itn.) so postali instrument odkrite grožnje zoper novinarje in novinarke, ki so prišli v konflikt s spremenjenimi uredniškimi politikami od leta 2005 na novo imenovanih struktur upravljanja v obeh javnih medijih (RTVS in STA) ter v nekaj večjih zasebnih medijih. (SNS in DNS 2005)*

---

<sup>1</sup> V peticiji proti cenzuri in političnim pritiskom sta novinar Večera Blaž Zgaga in novinar Radia Slovenija Matej Šurca zbrala več kot 500 podpisov novinarjev. Razposlali so jo tudi v tujino voditeljem držav članic EU, mednarodnim organizacijam in številnim tujim medijem.

S tem so osvetlili tudi dejstvo, da so novinarji nezaščiteni v primerih javnega izražanja mnenj in stališč ter da se je okrepila moč uprav v odnosu do uredništev. Navajajo, da trenutno v Sloveniji nimamo delujoče zaščite novinarjev zaradi sprememb uredniške politike medija ter izražanja mnenj in stališč ter da se je pogodbeno varnost novinarjev poslabšala, kljub določilom zakona o medijih, da novinarju zaradi izražanja mnenj in stališč, ki so skladna s profesionalnimi standardi in programsko zasnovano, ne sme biti odpovedano delovno razmerje, zmanjšana plača, spremenjen status v uredništvu ali kako drugače poslabšan njegov položaj (prav tam).

Opozorijo tudi na statistiko, v kateri je delež honorarnih novinarjev visok: "Po zadnjih podatkih je bilo v letu 2007 v novinarstvu redno zaposlenih 1697 novinarjev, registriranih samostojnih novinarjev je bilo 420 (marec 2010: 373, op. Š. B.). Po ocenah novinarskih organizacij dela v medijskih podjetjih še najmanj 400 svobodnih novinarjev brez statusa." S tako visokim deležem svobodnih in samostojnih novinarjev, ki je presegel 30% oseb, ki opravljajo novinarski poklic, smo primerljivi z večjimi razvitimi medijskimi trgi. Pravni položaj, varnost in pravice svobodnjakov so na neprimerno nižji ravni kot pravice redno zaposlenih (SNS in DNS 2005).

Poleg tega naj bi analize pokazale, da je dvema tretjinama novinarjev ta status vsiljen ter da bi moralo biti z večino teh "prisiljenih svobodnjakov" skladno z določili zakona o delovnih razmerjih sklenjeno redno delovno razmerje. Prav svobodni novinarji pa so zaradi pomanjkanja pravne in pogodbene varnosti še toliko bolj izpostavljeni sankcijam zaradi izražanja mnenj in stališč. Neurejena ali v nasprotju z zakonodajo (delovnopravno, avtorsko, medijsko, davčno) urejena pogodbeno razmerja medijev s svobodnimi novinarji predstavljajo veliko grožnjo izvajanju javnega interesa medijev (prav tam).

#### **4.1.2 Inšpektorat za delo RS: Inšpekcija nadzora delovnih razmerij**

Inšpektorat za delo znotraj Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve poleg socialne inšpekcije in inšpekcije nadzora varnosti in zdravja pri delu opravlja tudi inšpekcijski nadzor delovnih razmerij. Njihovo delo zajema opravljanje neposrednega nadzora delovnih razmerij, oblikovanje najzahtevnejših sistemskih rešitev ter

sodelovanje pri pripravi zakonskih in podzakonskih besedil, ki urejajo področje nadzora delovnih razmerij in zaposlovanja.

Konec leta 2007 so inšpektorji za delo izvedli Akcijo nadzora nad izvajanjem delovnopravne zakonodaje pri delodajalcih s področja časopisnoinformativne dejavnosti, radia in televizije, s poudarkom na zaposlitvi in delu novinarjev. Namen akcije je bil pridobiti posnetek stanja o tem, koliko novinarjev v Sloveniji je pri delodajalcih časopisnoinformativne dejavnosti, radia in televizije zaposlenih na podlagi pogodbe o zaposlitvi in koliko jih opravlja svoje delo na drugih pravnih podlagah (predvsem pogodbe o delu, pogodbe o naročilu avtorskega dela ipd.). Pri teh pogodbah civilnega prava so inšpektorji preverjali, ali obstajajo elementi delovnega razmerja. Inšpektorji s področja nadzora delovnih razmerij so opravili 68 inšpekcijskih pregledov pri 64 delodajalcih. Pri tem so ugotovili 51 kršitev in izdali 49 ukrepov (Inšpektorat za delo RS 2007, 148).

Glavne ugotovitve akcije so:

- Od skupno 1.200 novinarjev opravlja delo na podlagi pogodb civilnega prava 170 novinarjev, pri čemer so redno zaposleni povečini zaposleni za nedoločen čas. Večjih kršitev pri redno zaposlenih novinarjih niso našli – celo nasprotno, večina delodajalcev zaposluje novinarje za nedoločen čas s polnim delovnim časom.
- V celotni akciji ni bilo pri nobenem od pregledanih delodajalcev ugotovljeno zaposlovanje na črno.
- Inšpektorji so pri delodajalcih opazili veliko dela na podlagi pogodb civilnega prava, skupno jih je bilo kar 900 (pogodbe o delu ali pogodbe o poslovnem sodelovanju), in več kot 2.350 pogodb o naročilu avtorskega dela. Takšne pogodbe so delodajalci sklepali z novinarji s statusom samostojnega novinarja kot tudi z osebami, ki so brezposelne, upokojeanci, zaposlenimi pri drugih delodajalcih, samostojnimi podjetniki, posamezniki ipd.
- Pogodbe civilnega prava so delodajalci sklepali tudi za dela, ki niso tipično novinarska, kot je npr. delo kamermana, asistenta, redaktorja, lektorja, prevajalca, administratorja, raznašalca časopisov ipd.

- Kljub množičnemu sklepanju pogodb s področja civilnega prava so inšpektorji v akciji ugotovili le tri kršitve v zvezi z delom na podlagi pogodb, ki so vsebovale elemente delovnega razmerja.
- Inšpektorji so pri delodajalcih, ki se ukvarjajo z dejavnostjo radia ali televizije, opazili več primerov, ko so osebe na podlagi pogodb civilnega prava ali pogodb o avtorskem delu pripravljale oddaje (kot voditelji, novinarji, igralci ipd.), pri tem pa je iz evidence izhajalo, da so bile prisotne v prostorih delodajalca veliko ur, redno, ob različnem času. Kot navajajo inšpektorji v letnem poročilu, niso mogli ugotoviti, da bi šlo v teh primerih za opravljanje dela z vsemi elementi delovnega razmerja. Ob tem opozarjajo, da takšni primeri kažejo na to, da je na tem področju zelo težko ugotavljati, ali v konkretnem primeru obstajajo elementi delovnega razmerja.
- Novinarji, ki imajo status samostojnega novinarja, pogosto sklepajo z delodajalci pogodbe civilnega prava, v katerih so določene nekatere pravice, ki so sicer tipične za delovno razmerje, kot je npr. povračilo stroškov za prehrano med delom, povračilo stroškov prevoza, regres za letni dopust ipd.

Letno poročilo zaključuje akcijo z ugotovitvijo inšpektorjev, da pri delodajalcih stanje izvajanja delovne zakonodaje ni bolj zaskrbljujoče kot v večini drugih dejavnosti, količino zaposlovanja preko pogodb civilnega prava pa pripisujejo naravi dela, saj novinarji in drugi poročevalci, fotografi, snemalci ipd. pogosto pokrivajo nepredvidene in nenačrtovane dogodke oziroma pošiljajo prispevke, ki jih pripravijo doma ali v tujini in zato pri njih niso podani vsi elementi delovnega razmerja. Zaključujejo tudi z ugotovitvijo, da delodajalci slabše skrbijo za varnost in zdravje delavcev, ki pri njih niso v rednem delovnem razmerju (prav tam).

#### **4.1.2.1 Analiza delovanja Inšpektorata za delo RS**

Pristojnosti Inšpektorata za delo:

- Nadzor nad izvajanjem zakonov in drugih predpisov, kolektivnih pogodb in splošnih aktov, ki urejajo delovna razmerja, plače in druge prejemke iz delovnega razmerja, sodelovanje delavcev pri upravljanju, stavke in varnost delavcev pri delu, se izvaja s pregledom internih aktov in dokumentov (pogodb

o zaposlitvi, listin o izplačilih plač, nadomestilih, dodatkih itd.), na podlagi katerih se ugotavljajo kršitve pravic in obveznosti delodajalca in delavca.

- Odziv na sporočila posameznikov ali pravnih oseb, ki opozarjajo na določene kršitve (prijave, pritožbe in druge vloge iz njihove pristojnosti); obravnavati morajo tudi anonimne prijave, razen če iz okoliščin izhaja sum, da so prijave neresne oziroma lažne.
- Izvajanje različnih vrst inšpekcijskih nadzorov:
  - redni inšpekcijski pregledi naključno izbranih subjektov,
  - redni in izredni pregledi subjektov, izvedenih na podlagi pobud,
  - kontrolni inšpekcijski pregledi v primerih naložene odprave nepravilnosti,
  - usmerjene akcije nadzora s področja delovnih razmerij in področja varnosti in zdravja pri delu,
  - koordinirane akcije ugotavljanja in preprečevanja zaposlovanja na črno in drugih skupnih akcij,
  - raziskave nezgod pri delu,
  - izvajanje rednih in izrednih inšpekcijskih nadzorov, pri čemer redni nadzori zajemajo ugotavljanje celotnega dejanskega in pravnega stanja pri subjektu nadzora<sup>2</sup>, z izrednim pa ugotavljajo samo posamezne pravice ali dejstva, pogosto tudi v okviru posameznih usmerjenih akcij nadzora. Izredni kontrolni pregled je tudi ukrep, katerega namen je, da se na kraju samem ugotovi, ali je subjekt nadzora ravnal po ugotovitvah rednega ali izrednega inšpekcijskega nadzora. Kontrolni pregled se praviloma izvrši v roku, ki je določen z odločbo.

---

<sup>2</sup> Subjekti nadzora so delodajalci oziroma podjetja.

- Ukrepi v primeru ugotovitve kršenja zakona ali drugega predpisa v inšpekcijskem nadzoru:
  - inšpektor ima pravico odrediti ukrepe za odpravo nepravilnosti in pomankljivosti v roku, ki ga sam določi,
  - izvesti postopke v skladu z zakonom o prekrških,
  - naznaniti kaznivo dejanje ali podati kazensko ovadbo za kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti,
  - predlagati pristojnemu organu sprejem ukrepov,
  - odrediti druge ukrepe in opraviti dejanja, za katere je pooblaščen z zakonom ali drugim predpisom.
- Inšpektorat za delo je tudi prekrškovni organ, kar pomeni, da prekrške ne le odkriva, temveč o njih tudi odloča. Inšpektorji v primeru ugotovljenega prekrška zoper kršitelja ukrepajo z odločbo, s katero se lahko izreče globa ali opomin, s plačilnim nalogom ter pod zakonsko določenimi pogoji tudi z opozorilom.
- Inšpektorji o svojih ugotovitvah poročajo v Poročilu o delu Inšpektorata za delo, ki so ga dolžni predložiti resornemu ministrstvu. V njem predlagajo ukrepe za reševanje vprašanj s področja dela. V nadaljevanju je poročilo obravnavano najprej na Vladi RS in v Državnem zboru. Posredujejo ga tudi Mednarodnemu uradu za delo.
- Inšpektorat za delo poudarja, da fizična ali pravna oseba zgolj s sprožitvijo postopka ne dobi položaja stranke – to vlogo ima v postopku zavezanec, torej delodajalec, pri katerem se inšpekcijsko nadzorstvo opravlja. Tako Inšpektorat o svojih ugotovitvah ni dolžan obveščati medijskih hiš, Društva novinarjev in Sindikata novinarjev ali Ministrstva za kulturo, razen v primeru, ko se omenjene institucije pojavijo v vlogi vlagatelja pritožbe, pobude in podajo zahtevo po obvestilu oziroma ukrepanju Inšpektorata. Na Inšpektoratu za delo RS poudarjajo, da poročilo predstavlja informacijo javnega značaja in je objavljeno na spletni strani organa. Torej se z njim lahko seznanijo vsi zainteresirani.



- Inšpektorji so pri opravljanju nalog inšpekcijskega nadzora v okviru svojih pooblastil samostojni, zavezujejo jih posebne odgovornosti, načelo sorazmernosti, varovanje tajnosti, tajnost vira prijave in vira drugih informacij, na podlagi katerih se izvede inšpekcijski nadzor.
- Inšpektorat za delo sodeluje pri pripravi predpisov s svojega delovnega področja s pristojnim Ministrstvom za delo. Delodajalcem, delavcem in drugim zainteresiranim pa nudijo strokovno pomoč v zvezi z uresničevanjem zakonov in drugih predpisov, kolektivnih pogodb ter splošnih aktov iz svoje pristojnosti. Inšpektorat za delo bi pri reševanju problematike zaposlovanja novinarjev lahko učinkovito ukrepal pri sestavljanju medijske zakonodaje. Vendar v primeru, da se Ministrstvo za kulturo ne angažira, Inšpektorat samoiniciativno ne poskuša izboljševati zakonodaje v zvezi z ugotovitvami, pridobljenimi v inšpekcijskem nadzoru.

V kategorijo "dela na črno" se šteje opravljanje dela, pri katerem podjetje z delavcem ni sklenilo pogodbe o zaposlitvi oz. pogodbe civilnega prava, na podlagi katere se lahko opravlja delo, in delavca ni prijavil v zdravstveno, pokojninsko ter invalidsko zavarovanje. V to kategorijo spada tudi delo dijaka ali študenta brez ustrezne napotnice pooblaščenice organizacije za posredovanje dela ali zloraba napotnice za delo druge osebe. Sankcije za delo na črno znašajo za posameznika od 417,29 do 1.877,82 €, za podjetnika oziroma za pravno osebo od 4.172,93 € do 20.864,63 € (Inšpektorat RS za delo 2009).

#### **4.1.2.2 Predlogi za uvedbo sprememb pri delovanju Inšpektorata za delo RS**

Z določenimi preureditvami delovanja Inšpektorata za delo bi lahko postopoma pripomogli k večjemu nadzoru in izboljšanju zaposlovanja novinarjev:

- Upoštevanje pobude Sindikata novinarjev Slovenije za povečanje pristojnosti Inšpektorata za delo. SNS ter Inšpektorat za delo, na čelu z glavnim inšpektorjem, v zvezi z dosedanjimi rezultati soglasno ugotovljajo, da ima Inšpektorat (pre)majhne pristojnosti za nadaljnje ukrepanje (na primer tožbe zoper kršitelje) (Sindikat novinarjev Slovenija 2009). Zato predlagam racionalno

povečanje pristojnosti Inšpektorata za delo, v prid hitrejšemu in učinkovitejšemu reševanju prijav znotraj medijskih hiš.

- Inšpektorat o svojih ugotovitvah obvešča zgolj stranko ter prijavitelja, ne pa tudi uradnih ustanov, pristojnih na določenem področju. Tesnejše sodelovanje Inšpektorata za delo in obvezno seznanjanje Ministrstva za kulturo bi z inšpekcijskimi ugotovitvami prispevalo k izboljšavi medijske zakonodaje ter hkrati omogočalo, da je zakonodajni organ seznanjen z aktualnimi problemi novinarjev.
- Na Inšpektoratu za delo za vsa področja delovnih razmerij skupno deluje 44 inšpektorjev v vsej Sloveniji, kar sicer omogoča solidno delovanje, vendar pa bi s povečanjem števila usposobljenih inšpektorjev pripomogli tudi k uspešnejšemu nadzoru. Povečali bi kontrolne ter redne inšpekcijske nadzore, vsak inšpektor pa bi za posamezen primer imel več časa, kar bi zagotovo izboljšalo njihovo delovanje.

#### **4.1.3 Inšpektor za medije na Ministrstvu za kulturo RS**

Zmed v 108. členu predvideva inšpekcijski nadzor, ki ga izvaja medijski inšpektor. Njegovo delo poteka znotraj Inšpektorata za kulturo in medije na Ministrstvu za kulturo in zajema inšpekcijski nadzor na področju zaščite slovenskega jezika v medijih, razvida medijev (vpis v razvid medijev vodi Ministrstvo za kulturo, op. a.), obveznih programskih vsebin, dostopa do javnih informacij, ustreznosti in deležev oglaševalskih vsebin, sponzoriranja programskih vsebin, zaščite pluralnosti medijev (omejitve lastništva, koncentracije lastništva), preglednosti nad upravljanjem medijev, posebnih pravic in obveznosti (pravica do kratkega poročanja), nekaterih obveznosti radijskih in televizijskih programov, nezdržljivosti opravljanja nekaterih dejavnosti in obveznosti upravljavcev tehnične infrastrukture. Poleg opozorila medijem za izboljšanje delovanja, kjer ne upoštevajo predpisov Zmed, in postavitve roka za izboljšanje inšpektor za medije v okviru svojih pristojnosti lahko izreka tudi denarne kazni ob nespoštovanju določil Zmed (Ministrstvo za kulturo 2009a).

Ob uvedbi delovanja medijskega inšpektorja v letu 2001 je takratna predsednica Sveta za radiodifuzijo Sandra Bašič Hrvatini opozorila predvsem na sporno pristojnost

medijskega inšpektorja, da ta opravlja upravni nadzor, saj ta pristojnost pripada agenciji za telekomunikacije, hkrati pa je izrazila tudi zaskrbljenost nad veliko močjo, ki je koncentrirana v rokah enega človeka, ki naj bi skrbel za več kot 1000 medijev v Sloveniji. Do težavnosti prihaja tudi zaradi elektronskih medijev, katerih nadzor je težak predvsem zato, ker Ministrstvo za kulturo nima službe za monitoring (Banjanac Lubej 2002).

#### **4.1.3.1 Analiza delovanja inšpektorja za medije**

Pristojnosti inšpektorja za medije je nadzor nad:

- skladnostjo izvajanja medijske dejavnosti z Zakonom o medijih (vpis v razvid medijev in izvajanje obveznih programskih vsebin medijev, dostopa do javnih informacij, ustreznosti deleža oglaševalskih vsebin, sponzoriranja programskih vsebin itd.)
- zaščito pluralnosti medijev (omejitve lastništva in koncentracije lastništva)
- zaščito slovenskega jezika v medijih
- kaznovanje medijskih hiš, ki ne delujejo skladno z Zmed

Medijski inšpektor nima pristojnosti za:

- nadzor škodljivih delovnih razmerij/ pogodb novinarjev znotraj medijskih hiš
- preverjanje avtentičnosti v objavah novinarjev ter imen na pogodbah, študentskih napotnicah, preko katerih dobivajo plačilo
- nadzor delovnega časa novinarjev
- nadzor nad politiko zaposlovanja medijskih hiš

#### **4.1.3.2 Predlogi za uvedbo sprememb pri delovanju inšpektorja za medije**

Na podlagi omenjenih področij delovanja podajam predloge za naslednje spremembe in s tem za izboljšanje trenutnega stanja na področju medijskega nadzora:

- Večji nadzor: V razvid medijev je bilo dne 20. 1. 2010 vpisanih 1413 medijev, katerih izvajanje nadzira zgolj en medijski inšpektor. Za uspešen inšpekcijski nadzor medijev je nujno potrebno povečanje števila medijskih inšpektorjev.
- Povečanje pristojnosti: S povečanjem števila medijskih inšpektorjev bi poleg izboljšanja nadzora nad delovanjem medijev lahko povečali tudi njihove pristojnosti v prid nadzoru zaposlovanja novinarjev znotraj medijskih hiš. Medijski nadzor bi lahko potekal v tesnejšem sodelovanju z Inšpektoratom za delo, združili bi pristojnosti in poenostavili delo. Prav tako tudi na Inšpektoratu za delo RS primanjkuje inšpektorjev (za celotno Slovenijo zadolženih zgolj 44 inšpektorjev za delo).
- Pogostejši skupni nadzori: S povečanjem pristojnosti medijskih inšpektorjev bi ob sodelovanju z Inšpektoratom za delo, ki je tudi prekrškovni organ, skupaj in pogosteje lažje nadzorovali ter sankcionirali tiste delodajalce, ki kršijo delovnopravno zakonodajo in ne spoštujejo pravic svobodnih in samostojnih novinarjev.
- Izboljšanje sodelovanja med pristojnimi institucijami: Z izboljšanjem sodelovanja med medijskimi inšpektorji in profesionalnimi združenji, kot sta Sindikat novinarjev Slovenije in Društvo novinarjev Slovenije, bi zagotovili pretok informacij in skupen boj proti slabemu oziroma škodljivemu zaposlovanju v medijskih hišah. Pobudo profesionalnih združenj bi lahko uporabili tudi kot iztočnico za pričetek nadzora v določenih medijskih hišah, pri čemer bi bilo potrebno zagotoviti zaščito novinarjev in jim zagotoviti anonimnost v primeru podajanja informacij.

## **4.2 DELOVANJE PROFESIONALNIH ZDRUŽENJ V SLOVENIJI**

V slovenskem medijskem prostoru sta med glavnimi profesionalnimi združenji Sindikat novinarjev Slovenije (SNS) in Društvo novinarjev Slovenije (DNS). V letu 2007 je bilo ustanovljeno še Združenje novinarjev in publicistov (ZNP).

### **4.2.1 Sindikat novinarjev slovenija (SNS)**

Sindikat novinarjev Slovenije s svojim delovanjem teži k uresničevanju varovanja pravic in interesov kolektivnih in individualnih članov. Skupaj z Društvom novinarjev so zavezani k doseganju ciljev, kot je skrb za avtonomijo novinarskega poklica in soodločanje pri uredniških politikah. Kot še zapiše SNS na svoji spletni strani "tudi novinarsko sindikalno združenje stremi k solidarnosti članstva, ki temelji na zavarovanju pravic in interesu članov" – ti so danes po besedah Iztoka Jurančiča, predsednika sindikata, predvsem ustrezno plačilo in delovni pogoji. Hkrati kot svojo osnovno dejavnost v imenu sindikata navaja spremljanje, analizo in nadzor plačnih politik medijskih hiš, razširitev mreže pravne pomoči ter omogočanje in spodbujanje medsebojnega obveščanja članov.

SNS ima v svojem statutu zapisane naslednje cilje:

- zastopanje novinarskih interesov, reševanje internih problemov ter reševanje teh tudi v širšem okviru – pogajanja in dogovarjanja z vlado
- zaščita novinarjev ter nudenje pravne, strokovne pomoči
- varovanje materialnih, socialnih in kulturnih interesov novinarjev
- varovanje avtonomnosti novinarskega poklica in njegove integritete
- varovanje pravic iz dela, plačila za delo, socialnih, zdravstvenih razmer in varstva pri delu
- sodelovanje z drugimi profesionalnimi organizacijami z namenom izpolnjevanja ciljev ter povezovanje strokovnjakov

Članstvo v slovenskem sindikatu novinarjev je plačljivo. Kot je sindikat zapisal na svoji spletni strani, znaša "članarina za redno zaposlene novinarje odstotek bruto plače, od

tega SNS dobi polovico, polovica pa ostane "hišnemu" sindikatu. Za samostojne novinarje in druge brez redne zaposlitve pa članarina znaša približno 4,20 €" (Sindikar novinarjev Slovenije 2009). Kar zopet poraja problem, saj se svobodni novinarji pri svojih nizkih dohodkih ne včlanjujejo v sindikat, obenem pa, kot trdijo nekateri novinarji, zato nimajo občutka, da kdo zastopa njihove interese.

#### **4.2.2 Društvo novinarjev slovenije (DNS)**

V Društvo novinarjev Slovenije (DNS) se lahko včlanijo vsi, ki se vsaj eno leto pretežno preživljajo z novinarskim delom kot redno, pogodbeno ali honorarno zaposleni novinarji ali s statusom samostojnega novinarja v Sloveniji ter drugih slovenskih medijih (uredniki in novinarji zamejskih in izseljenskih časopisov, glasil, medijev iz tujine in drugi). Med svoje cilje so zapisali:

- razvoj javnega obveščanja v interesu domačih in tujih javnosti
- krepitev in podpora neodvisnosti, samostojnosti in angažiranosti novinarjev ter medijev
- uveljavljanje etike javne besede
- varstvo in zaščita novinarjev pred ekonomskimi in drugimi pritiski, ki so posledica opravljanja novinarskega poklica
- reševanje poklicnih in statusnih vprašanj novinarjev
- sodelovanje z novinarskimi organizacijami doma in v tujini

Tudi članstvo v DNS predvideva mesečno članarino v višini 7 € ali v enem znesku 84 € letno. S tem, da so novi člani, ki z medijskimi hišami sodelujejo pogodbeno, honorarno ali pa so redno zaposleni v manjših medijih, članarino ob sprejemu v članstvo dolžni poravnati za pol leta vnaprej, kar znaša 42 €. Za nove člane, redno zaposlene v večjih medijskih hišah, pa ob njihovem strinjanju DNS na računovodstvo medija naslovi prošnjo za redno mesečno odtegotanje članarine od mesečnih dohodkov člana (Društvo novinarjev Slovenije 2009).

### **4.2.3 Združenje novinarjev in publicistov (ZNP)**

Član ZNP lahko postane vsak, ki se ukvarja z novinarsko, publicistično, uredniško ali sorodno dejavnostjo. Člani ZNP so deležni strokovnega svetovanja in pomoči v pravnih sporih. Mesečna članarina znaša 5 €, letna, plačana v enem obroku, pa 50 €. Združenje ima v primerjavi s SNS ter DNS bolj kompleksno sestavo: Občni zbor, Upravni svet, Nadzorni odbor ter Častno razsodišče. (ZNP 2009) V primerjavi z Društvom novinarjev Slovenije šteje ZNP precej manj članov, tako je tudi moč njihovih odločitev bistveno manjša.

V svojem statutu so pod cilje in naloge zapisali:

- da postane ZNP organizacija, ki bo profesionalno zastopala novinarje in publiciste
- zavzemanje za svobodo izražanja in neodvisnost novinarstva in publicistike od političnih in kapitalskih centrov moči
- spoštovanje svetovnonazorskih različnosti
- zavzemanje za spoštovanje človekovih pravic ter parlamentarno demokracijo
- zavzemanje za čim boljši ekonomski položaj novinarjev in publicistov, kajti njihova ekonomska neodvisnost zagotavlja neodvisnost od politike in kapitalskih centrov moči
- spodbujanje odličnosti med novinarji ter
- odpiranje prostora za mlade, ki želijo ustvarjati v medijih

### **4.3 Analiza delovanja profesionalnih združenj**

Predlogi za izboljšanje delovanja profesionalnih združenj in s tem povečanje njihove moči:

- Višino članarine bi morali skladno s statusom novinarja razdeliti v več kategorij, ki bi bile sorazmerne z višino plače novinarja, saj se v Sloveniji samostojni, še posebej pa svobodni novinarji v sindikat včlanjujejo v manjši meri, ker je včlanitev plačljiva, in to posledično prinaša manjšo zastopanost honorarcev v

društvi in sindikatu. Predlagam rangiranje stroškov včlanitve, ki bi se razlikovali glede na redno zaposlene ter honorarne in v razvid vpisane novinarje. Za slednje bi bila članarina nižja ali pa, upošteva njihovo nejasno in negotovo zaposlitveno prihodnost, pomanjkanje zaščite in pravic znotraj pogodb, celo brezplačna.

- Stanovska solidarnost: Moč sindikatov in društev se odraža tudi v aktivnosti članov sindikata ter v njihovi pripravljenosti za akcijo. V primeru, da se določena skupina novinarjev zoperstavi ali pa ne odzove na akcijo profesionalnega združenja zaradi različnih razlogov (npr. ne želijo ogroziti svojega delovnega mesta, se ne strinjajo z namenom/ cilji akcije ali pa so do problema preprosto ravnodušni), je s tem moč in delo profesionalnih društev okrnjena in tako tudi možnost uresničitve namena manjša. Kolegialna solidarnost je v takih primerih najpomembnejša, izražala pa bi se na primer v tem, da bi se tudi redno zaposleni zavedali problematike honorarnih novinarjev in obratno.
- Pravna zaščita: Po mnenju nekaterih honorarcev slovenski sindikat novinarjev zastopa predvsem interese redno zaposlenih novinarjev, ki se včlanjujejo – ti imajo tudi pravico do pravne pomoči, hkrati pa so s pogodbo o delovnem razmerju že tako ščiteni veliko bolje kot honorarni in samostojni novinarji. Prav teh pogodbe civilnega prava ne ščitijo ali pa jih minimalno in tako tudi v sindikatu ne vidijo velike opore. Po mojem mnenju bi profesionalna združenja, kot sta SNS in DNS, morala omogočiti brezplačno članstvo honorarnim novinarjem, ki imajo zaradi negotovega statusa v večini tudi nestabilen finančni položaj. Tako bi jim omogočili občutek pripadnosti in večje pravne varnosti. S tem bi se pokazalo tudi, koliko so se svobodni in samostojni novinarji pripravljene aktivirati znotraj sindikatov in združenj.
- Ukrepi za večjo angažiranost novinarjev: Ena od pristojnosti Društva novinarjev Slovenije je "animacija" svojih članov na področju zaposlovanja preko škodljivih pogodb, pravi Repovž (2009). Honorarni novinarji so sicer zakonsko zaščiteni, vendar če sami ne storijo ničesar, tudi Društvo nima pristojnosti ukrepanja. Tudi v primerih, ko se novinar ne želi izpostavljati pred šefom z zakonsko dokumentacijo, je moč profesionalnih združenj okrnjena.



- Izboljšati obveščenost o problemih v novinarstvu: Kljub odličnemu sodelovanju med SNS in DNS menim, da je njihova naloga tudi ta, da se o problematiki novinarstva piše in osvešča splošno – in ne zgolj strokovno javnost. O tem, da je situacija kritična, ponavadi skličejo tiskovno konferenco tik pred protestom ali stavko, premalo pa je sprotnega obveščanja o realnem stanju, npr. na konferencah in raznih okroglih mizah, ki bi jih društvi lahko organizirali pogosteje.

Na slovenskem področju se v mednarodni okvir vključujeta tako Sindikat novinarjev Slovenije kot Društvo novinarjev Slovenije, ki delujeta znotraj Evropskega združenja novinarjev EFJ.

## **5 PROBLEMATIKA SVOBODNIH IN SAMOSTOJNIH NOVINARJEV V SLOVENIJI**

Problematika novinarjev je sistemska in večplastna, nanaša se na številne segmente novinarskega delovanja. Da se položaj samostojnih in svobodnih novinarjev v Evropi slabša, so na mednarodni konferenci European Federation of Journalist ugotavljali že leta 2005. Na Sindikatu novinarjev Slovenije opozarjajo, da je vse več svobodnih novinarjev oziroma "freelancers", pravzaprav "forcedlancers"<sup>3</sup>, saj si svoje oblike zaposlitve ne izberejo prostovoljno, pač pa so vanjo prisiljeni. Zaposlovanje samostojnih in svobodnih novinarjev narašča, saj delodajalci želijo povečati svoj dobiček, na drugi strani pa se odpira tudi vprašanje soočanja novinarjev s temi problemi.

Zaposlitveno problematiko novinarjev obravnavam znotraj najaktualnejših segmentov:

- Slabo zaposlovanje svobodnih novinarjev in ustvarjanje večnih honorarcev.
- Škodljiva pogodbeno razmerja svobodnih in samostojnih novinarjev, kjer na študiji primera proučim način zaposlovanja pri dveh slovenskih televizijskih medijskih hišah.
- Zaščita mladih honorarcev – študentov znotraj medijskih uredništev.

### **5.1 REDKOST ZAPOSLOVANJA NOVINARJEV IN USTVARJANJE "VEČNIH HONORARCEV"**

Predsednik Društva novinarjev Grega Repovž pravi, da trenutno poteka več vzporednih procesov na področju novinarstva: tehnološke spremembe, spremenjeni načini dela, pritiski na stroške, komercializacija medijev ter procesi, ki zadevajo celotno gospodarstvo. "Govorimo o globalnih procesih. Tehnološke spremembe ustvarja predvsem prepričanje delodajalcev, da lahko novinarji ustvarijo več istovrstnih izdelkov" (2009). Po njegovih besedah ti procesi potekajo globalno po vsem svetu, vendar so v državah, kot je Slovenija, bolj izraziti. "V Nemčiji, na primer, se prav tako soočajo s procesom komercializacije, ampak jim še vedno ostane 50, 100 resnih medijev. V Sloveniji jih lahko preštejemo na prste. To ima posledično tudi vpliv na

<sup>3</sup> Besedna zveza zamenjuje besedo "free" – ang. svoboda, osvoboditi se v "forced" – kar v ang. pomeni prisiliti, vsiliti, primorati nekoga v določeno dejanje. Tako se z besedo "forced" izraža dejansko stanje novinarjev, ki se za ta status ne odločajo zaradi večje svobode v svojem delu, ampak jim je zaradi minimalnih možnosti redne zaposlitve vsiljen.

družbo, saj je dostopnost in raznovrstnost omejena." Vsi ti procesi pa imajo po njegovem mnenju vpliv na zaposlovanje (prav tam).

Kaj se s svobodnjaki dogaja v Sloveniji, v svojem članku z naslovom Svobodnjaki v medijski industriji nazorno opredeli predsednik Sindikata novinarjev Slovenije Iztok Jurančič:

*Ker je izdajateljski trg majhen in oligopolen, ponudba dela pa koncentrirana na par prevladujočih medijskih izdajateljev, ti nanj odločilno vplivajo s svojimi zaposlovalnimi in finančnimi politikami. Statistike kažejo, da na novo zaposlujejo samo redko in pod geslom »cost cutting« (zmanjšanja stroškov) in »managing for cash« (ustvarjanje dobička) nadomeščajo zaposlitve za nedoločen čas z različnimi precej cenejšimi oblikami najemanja svobodnjakov. Pravice po delovnopравниh pogodbah so kolektivno in individualno razmeroma bolje urejene, tako da nenehni pritisk zniževanja stroškov dela v veliki meri prizadene močnejše kot redno zaposlene ravno svobodnjake. (Jurančič 2008)*

Eno najbolj zahtevnih vprašanj na medijskem področju je urejanje položaja svobodnih novinarjev. V novinarski stavki<sup>4</sup> leta 2004 so bile izražene zahteve za prenavo medijske politike in izboljšanje položaja novinarstva pri nas, med alinejami pa je bila tudi zahteva po nujnosti ureditve položaja tako samostojnih kot svobodnih novinarjev, ki so "pri poklicnih in socialnih pravicah popolnoma prepuščeni samovolji urednikov in delodajalcev – to najpogosteje pomeni, da poklic opravljajo za (nizek in nereden) avtorski honorar in brez socialne in pokojninske, včasih pa tudi zdravstvene varnosti" (Petkovič 2004).

Igor Drakulič piše, da je svobodne novinarje strah, in citira enega od njih: "Če kaj čivknem glede višine honorarja ali kakšnih drugih ugodnosti, dobim takoj pod nos, da v vrsti za mano čaka cela vrsta drugih, ki bi z velikim veseljem prevzela moj položaj – tudi za nižji honorar. Absurdno je, da delam za honorar, ki je nižji od potnih stroškov" (2004). V najslabšem položaju so po avtorjevem mnenju freelancerji v lokalnih medijih.

---

<sup>4</sup> Novinarska stavka leta 2004 je potekala za novo kolektivno pogodbo, ki bi nadomestila zakonsko zakrnelo iz leta 1991, pri čemer pa glavni podpisnici pogodbe GZS ter GIZ lokalnih in regionalnih radijskih postaj ne le, da nista pokazali interesa za obnovo podpisa, temveč sta svoje člane nagovarjali k namernemu kršenju te pogodbe. Hkrati sta SNS poslali sporočilo, da sta že pred leti odstopili od podpisa in tako gre za neveljavno Kolektivno pogodbo za poklicne novinarje. Stavki se med drugim nista pridružili uredništvu Financ in POP TV-ja.

Novinarji na periferiji pozdravljajo delovanje sindikata in se želijo včlaniti, a si ne upajo. Kaj bodo pa rekli njihovi šefi, če bodo zvedeli, da se včlanjujejo v sindikat? Nič ne bodo rekli – vrgli jih bodo na cesto. Bolje je dobiti nekaj kot nič, razmišljajo freelance novinarji in tega se dobro zavedajo lastniki ter delodajalci. Prav zato, trdi avtor, so pravi heroji tisti svobodni in samostojni novinarji, ki so si kljub na videz brezizhodnemu položaju upali postaviti proti upravam z odločitvijo, da se pridružijo stavki (prav tam).

O tem, kaj so svobodni in samostojni novinarji, razdrobljeni po vsej Sloveniji, dosegli, pa avtor pravi, da so s to stavko dobili zagotovilo, da niso sami. Dobili so potrdilo, da so nepreklicno postali del slovenskega novinarstva in da vsi slovenski novinarji stavkajo tudi zaradi tega, ker je položaj freelance novinarjev povsem neurejen. "Delodajalci so mislili, da bodo z odklanjanjem dialoga povzročili med novinarji apatijo. Zgodilo se je ravno obratno – še bolj so nas povezali in okrepili jedro sindikata, ki bo najprej dosegel sprejem prenovljene kolektivne pogodbe, potem pa budno nadziral spoštovanje le-te," zapiše avtor.

S stavko novinarji niso izpogajali dopolnitev oziroma sprememb Kolektivne pogodbe za poklicne novinarje (KPPN). Po organizacijski spremembi Gospodarske zbornice, ko se je člansvo spremenilo iz obveznega v prostovoljno, pa so izgubili tudi relevantno in reprezentativno pogajalsko skupino iz vrst delodajalcev, poudarjajo na Sindikatu novinarjev Slovenije. Ljuba Babič Košir iz Sindikata novinarjev Slovenije pravi, da so z dogovarjanji za sestavo nove skupine s strani delodajalcev pričeli v zadnjih mesecih leta 2009, že nekaj časa pa intenzivno sodelujejo pri pogajanjih za hišne kolektivne pogodbe na Večeru in Delu. Trenutno veljavna KPPN je torej iz leta 1991, v letu 2005 pa so bile sprejete razlage h KPPN, v katerih je natančneje opredeljen pojem svobodnega novinarja in obseg njegovih pravic.

Freelancerji oziroma novinarji, ki delajo na podlagi avtorskih pogodb, si po mnenju Martina Tomažina, aktivnega člana Sekcije samostojnih in svobodnih novinarjev pri Sindikatu novinarjev Slovenije, zaslužijo posebno pozornost iz dveh razlogov: ker jih je tako pri nas kot v tujini iz leta v leto več in ker je večina v ta status prisiljena. Medijske hiše namreč vedno manj redno zaposlujejo, saj so novinarji z avtorsko pogodbo za delodajalce bistveno cenejši. Številni si tako raje uredijo status samostojnega novinarja in si zagotovijo vsaj minimalno socialno varnost, vseeno pa številni med njimi nimajo

urejenega tega statusa in si zaradi finančne nezmožnosti ne plačujejo teh prispevkov. Kritičen je avtor predvsem zaradi dejstva, da se mediji raznih oblik pogodbenega sodelovanja zadnjih 10, 15 let vse pogosteje poslužujejo (Tomažin 2007).

Eno od težav predstavljajo samozaposlenim novinarjem tudi bolniške odsotnosti, v članku navaja Martin Tomažin. Nadomestilo dobijo šele po mesecu dni odsotnosti, saj so samozaposleni novinarji v očeh države sami svoji delodajalci. Samozaposlena novinarka, ki želi imeti otroka, si lahko obeta tolikšno bruto porodniško, kakršna je njena bruto zavarovalna vsota. Nadalje navaja, da se samozaposlenim v bruto dohodek štejejo celotni plačani prispevki za socialno varnost, redno zaposlenim pa le tisti del, ki je zakonsko predviden kot obveznost delojemalca. Samozaposleni imajo zato v primerjavi z redno zaposlenimi ob enakih neto dohodkih za približno tretjino višine prispevkov večji bruto dohodek. Posledično samozaposleni starši prejemajo nižje otroške dodatke, ker je osnova za določanje višine otroških dodatkov bruto plača. Podobno pravilo velja tudi pri plačevanju vrtca, kar pomeni, da morajo samozaposleni starši za vrtec plačevati več kot redno zaposleni.

Kot navaja avtor, letnega dopusta samozaposleni marsikje nimajo plačanega, kar pomeni, da morajo svoje delo narediti vnaprej ali pa se za čas dopusta odpovedati honorarju. Tudi malica, prevoz in drugi materialni stroški samozaposlenim niso povsod posebej obračunani, pogosto pa so nadomestila pavšalna in ne odražajo dejanske porabe v službene namene. Regres je ponekod izplačan po dvanajstinah, nekaterim pogodbenikom ne plačujejo nadur, dopisniki pogodbeniki pa niso plačani za vsakodnevno 24-urno dežurstvo. "Samostojni novinarji pogosto ne prejemajo niti plačila za nedeljsko in nočno delo, skoraj neznan pa je primer, da bi samostojni novinar, ki dela le za en medij, prejel božičnico. Zaradi svojega statusa imajo tako kot drugi samozaposleni težave tudi s pridobitvijo kredita, večina pa zato tudi nima urejenega stanovanjskega vprašanja" (prav tam).

Kaj se glede zaposlovanja honorarnih novinarjev dogaja znotraj medijskih hiš?

- Nezaposlovanje honorarnih novinarjev, saj je delodajalcu v finančnem pogledu ugodneje zaposlovati osebo na podlagi pogodbe civilnega prava, ki mu nudi možnost minimalne zaščite – delodajalcu pa omogoča ustvarjanje velikih manipulacij, ki jih noben zakon ne zajema: odpuščanje brez odpovednega roka ali s kratkim odpovednim rokom, nižanje mesečne plače, delodajalec ni obvezan

plačevati honorarnim novinarjem prispevkov za zdravstveno zavarovanje in pokojnino itd.

- Zakonska neregulacija svobodnih in samostojnih novinarjev jih umešča v nek poseben, drugačen razred in prav slaba zaposlitvena politika medijskih hiš postavlja pod vprašaj profesionalizem novinarstva, saj novinarji, ki so plačani na prispevek oziroma članek, hitijo spisati čimveč (manj kvalitetnih) prispevkov na račun večanja kvantitete in tako svojega mesečnega dohodka.
- Obljubljanje delodajalcev honorarnim novinarjem, da jih bodo zaposlili, ko bodo diplomirali ali naslednji mesec, čez nekaj mesecev, svojih obljub pa ne izpolnjujejo.

## **5.2 ŠKODLJIVA IN NEUSTREZNA POGODBENA RAZMERJA SVOBODNIH IN SAMOSTOJNIH NOVINARJEV**

Igor Drakulič (2005) piše, da pozna veliko svobodnjakov, ki delajo brez pogodb o sodelovanju ali pogodb o avtorskem delu. Nekateri so že uveljavljeni novinarji, ki jim za dogovorjena izplačila honorarjev zadošča ustni dogovor z naročnikom, drugi pa sodelujejo z majhnimi, lokalnimi mediji, kjer lastniki medijev "ne poznajo" oziroma nočejo poznati pogodb. Avtor citira Nevo Nahtigal, ki svobodne novinarje opozarja, da je za njih precej slabše, če podpišejo škodljivo pogodbo, kot če delajo brez nje. "Vsem avtorjem že sam zakon o avtorskih in drugih sorodnih pravicah daje širok spekter pravic in možnosti za njihovo uveljavljanje. Če bi novinarji bolje poznali zakonodajo, bi najbrž podpisali zanje manj škodljivih pogodb, ki jih dobijo v podpis z grožnjo, da brez podpisa ne bo izplačanega honorarja" (Drakulič 2005).

Sindikata novinarjev Slovenije opozarja na nujnost pravnega posveta pred podpisom pogodbe. Prav to opozarja tudi Tutta Runeberg, članica Freelance Rights Expert Group (FREG): "Natančno preberite pogodbo. Normalno je, da ima založnik enkratno pravico za objavo dela. A večina pravnih služb založnikov že v osnovi pripravi pogodbe, v katerih ste se odrekli večini materialnim avtorskim pravicam. Nikar ne podpišite tovrstne pogodbe, preden se ne posvetujete s pravno službo sindikata! Če zavrnete podpis, lahko izgubite stranko. Toda, če jo podpišete, boste izgubili svoje pravice za vse večne čase. In delodajalci bodo zaslužili denar, ki pripada vam in vaše delo prodajali vedno znova in znova" (2000). Pri zaposlovanju na podlagi avtorskih pogodb je sicer

ključna vsebina pogodb, ki jih analiziram v naslednjem poglavju diplomske naloge. V primerih, ko so honorarni novinarji po svojih delovnih obveznostih izenačeni z redno zaposlenimi, takšno dolgoročno sodelovanje vsebuje vse elemente delovnega razmerja, zato ga ni mogoče urejati z avtorsko pogodbo. DNS in Sindikat zato medijske hiše že dalj časa opozarjata, naj takšne novinarje redno zaposlijo oziroma na podlagi statusa samostojnega novinarja z njimi sklenejo ustrezne pogodbe (prav tam).

Do česa prihaja v praksi, je za bilten Novinarski dnevi DNS v letu 2003 z naslovom "Avtorske pravice so last avtorjev, ne medijev" napisala generalna sekretarka Društva novinarjev Slovenije Špela Stare, ki pravi, da je na drugih področjih umetniškega ustvarjanja institut avtorskih pravic dosegel precejšnjo stopnjo urejenosti, kar pa ne moremo trditi za avtorske pravice v novinarstvu. Temu deloma botruje avtorskoppravna zakonodaja, deloma pa dejstvo, da si lastniki ob novinarjih, ki zelo slabo poznajo avtorsko pravo in se ne zavedajo svojih pravic, lastijo preveč. Nadalje opozarja na osnovno razliko, ki jo naše avtorskoppravno varstvo vzpostavlja, in sicer razliko med avtorskimi deli, ki nastanejo v delovnem razmerju, in tistimi, ki jih na osnovi različnih pogodb ustvarjajo samostojni avtorji. "Po 101. členu Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (v nadaljevanju ZASP) namreč velja, da kadar avtorsko delo ustvari delojemalec pri izpolnjevanju svojih obveznosti in po navodilih delodajalca (avtorsko delo iz delovnega razmerja), se šteje, da so materialne avtorske pravice in druge pravice avtorja na tem delu izključno prenesene na delodajalca za deset let od dokončanja dela, če ni s pogodbo določeno drugače." Staretova opozarja, da ta člen zaposlenim novinarjem daje možnost, da v konkretni pogodbi z delodajalcem natančneje opredeli in tudi omeji prenos nekaterih materialnih avtorskih pravic oziroma za njih lahko zahteva dodatna finančna nadomestila. Vendar pa praksa na žalost kaže, da so novinarji vedno šibkejša in manj poučena stranka v razmerju, zato takšnih določb v pogodbah ni. Prav tako velja, da so samostojni novinarji do delodajalca v podrejenem položaju v primerjavi z redno zaposlenimi, saj se v strahu pred izgubo dela večinoma ne upajo pogajati in sprožati sporov niti glede svojih socialnih pravic, kaj šele avtorskih pravic. (Stare 2003)

Naslednji problem, ki se, navkljub jasnim določbam zakona, pojavlja v praksi, je, da mora vsaka avtorska pogodba oziroma pogodba o zaposlitvi ali poslovnem sodelovanju z avtorjem rešiti vsaj vprašanja obsega prenosa, izključnosti, časovne in prostorske

veljavnosti ter prenosljivosti na tretje osebe. Večina pogodb za novinarje to področje rešuje z enim samim členom, ki ga povzemamo po avtorski pogodbi slovenske javne televizije: "Novinar s sklenitvijo te pogodbe izključno in neomejeno prenaša na izdajatelja vse materialne avtorske pravice na avdiovizualnih delih, njihovih prevodih, morebitnih predelavah in druge pravice avtorja v smislu ZASP" (prav tam).

### **5.2.1 Redno delo honorarnih sodelavcev: Zakon o delovnih razmerjih (ZDR) in Kolektivna pogodba za poklicne novinarje (KPPN)**

Zakon o delovnih razmerjih (ZDR) v 4. členu opredeljuje delovno razmerje kot razmerje med delavcem in delodajalcem, v katerem se delavec prostovoljno vključi v organiziran delovni proces delodajalca in v njem za plačilo, osebno in nepretrgano opravlja delo po navodilih in pod nadzorom delodajalca. Če obstajajo tako opredeljeni elementi delovnega razmerja, je izrecno prepovedano opravljanje dela na podlagi pogodb civilnega prava. Prav zato, poudarja Jurančič, so določbe izjemnega pomena za svobodne in samostojne novinarje, ki dejansko opravljajo obveznosti v okviru citiranih elementov delovnega razmerja, vendar delajo na podlagi pogodb civilnega prava. (Jurančič 2008)

ZDR v 2. odstavku 11. člena določa, da se delo v primeru, ko obstajajo elementi delovnega razmerja (to so: osebno delo, nepretrgano delo, delo za plačilo, podrejenost delavca) bodisi za določen ali nedoločen čas in gre za sistematizirano delovno mesto, ne sme opravljati na podlagi pogodb civilnega prava, razen v primerih, ki jih določa zakon (volontersko pripravništvo, vajeništvo ter začasno in občasno delo dijakov in študentov). Če pa v razmerju manjka kateri od naštetih elementov, je mogoče skleniti pogodbo o delu oz. pogodbo civilnega prava.

Z letom 2005 je v veljavi tudi nov Zakon o dohodnini, katerega namen je odpraviti davčne evazije<sup>5</sup> na področju avtorskega dela. Splošno razširjena delodajalska praksa je sklepanje civilnih pogodbenih razmerij, ko gre dejansko za delovnopravna razmerja

---

<sup>5</sup> Davčna evazija (tax avoidance) je izraz, s katerim se označujejo dopustna ravnanja davčnih zavezancev, namenjena zmanjševanju njihove davčne obveznosti, s katerimi se dejansko ne kršijo zakonske določbe, so pa ta dejanja po svoji naravi v nasprotju z namenom zakona in zato nesprejemljiva in vedno tudi nelegitimna (spoštovanje splošnih pravnih načel in pravičnosti).



(navidezni svobodnjaki), navaja Jurančič (prav tam). Konkreten primer navajam v sklopu Študija primera.

Zato je davčni zakon uvedel razlikovanje med odvisnim in neodvisnim pogodbenim razmerjem, pri čemer se za odvisno delovno razmerje šteje "razmerje, ki glede nadzora in navodil v zvezi z opravljanjem dela ali storitev, načina opravljanja dela ali storitev, plačila za opravljeno delo ali storitev, zagotavljanja sredstev in pogojev za opravljanje dela ali storitev in drugih pravic ter odgovornosti fizične osebe in delodajalca kaže na odvisno pogodbeno razmerje med delodajalcem in fizično osebo" (Zakon o dohodnini 2006). Pri čemer pa je odvisno delo obdavčeno enako kot delo redno zaposlenih. Izvajanje teh določb naj bi prineslo povečanje zaposlovanja tudi svobodnih novinarjev, vendar pa se je v praksi po sprejemu zakona število samostojnih novinarjev izjemno povečalo, s strani delodajalca pa je na novinarje prišlo do večjih pritiskov z zahtevo po ureditvi samostojnega statusa, namesto da bi jih redno zaposlili.

V novembru 2005 so bile sprejete razlage h Kolektivni pogodbi za poklicne novinarje (KPPN), v kateri je natančneje opredeljen pojem svobodnega novinarja in obseg njegovih pravic. Vendar že uvodno besedilo pojasnjuje, da razlage ne posegajo v vprašanje obstoja elementov delovnega razmerja novinarja oziroma vprašanje, kdaj se novinarsko delo lahko opravlja tudi na podlagi avtorskih oziroma drugih pogodb. To je treba presojati na podlagi obstoja elementov delovnega razmerja iz ZDR.

Druga točka opredeljuje, da se plačilo za delo svobodnih novinarjev določi s posebno pogodbo, pri čemer pogoji ne morejo biti slabši kot za redno zaposlene novinarje ter da se tudi svobodnim novinarjem povrnejo materialni stroški za naročene prispevke. Obseg pravic svobodnega novinarja sicer določita pogodbeni stranki z ustrežno tarifo oziroma pogodbeno ceno v konkretni pogodbi, vendar je njuna svobodna pogodbeno volja omejena s tem, da morata upoštevati izplačila redno zaposlenega primerljivega delavca (na primer s primerljivo izobrazbo, delovnimi izkušnjami ter s primerljivim opisom del in odgovornostmi delovnega mesta) sorazmerno obsegu naročenega dela. To pomeni, da mora biti svobodni novinar plačan sorazmerno s količino svojega dela in ne, da dela nadure, za katere ni plačan (Jurančič 2008).

V naslednjem odstavku dopolnitev h KPPN je določilo, da svobodnim novinarjem pripada tudi povračilo dejanskih materialnih stroškov, ki so jih imeli v zvezi z

opravljanjem dela po naročilu naročnika, kar temelji na 79. členu KPPN. S tem pridobijo vsakokratno pravico do povračila prevoznih stroškov in stroškov za prehrano, lahko tudi v pavšalnem znesku. Naslednji odstavek ponovi že z zakonom urejeno pravico do regresa, vezano na pravico do letnega dopusta, ki pripada novinarju v odvisnem delovnem razmerju. Zato svobodnemu novinarju, ki novinarskega dela ne opravlja v okviru delovnega razmerja, pravica do regresa za letni dopust ne pripada že neposredno na podlagi 56. člena kolektivne pogodbe. To pomeni, da bi morali pogodbeni stranki ustrezen znesek iz tega naslova upoštevati že pri določitvi tarife oziroma pogodbene cene v konkretni pogodbi.

Iztok Jurančič pravi, da se določila enake obravnave svobodnjakov in redno zaposlenih spoštujejo samo deloma. Enaka je praksa delodajalcev, ko novinarji sicer opravljajo delo redno zaposlenih, razmerje z delodajalcem pa temelji na civilnopravnih pogodbah. Jurančič navaja, da se zaradi eksistencialnih stisk tožniki poravnajo, delodajalec izkorišča individualno obravnavo v sodnih postopkih, sindikat za zastopanje nima individualne niti kolektivne aktivne legitimacije (možnost sprožitve delovnopravnega spora v primeru kršitev, neodvisno od delavcev) in izdajatelj tako v resnici ni pripravljen na kolektivno urejanje pravic svobodnjakov, KPPN pa zlorablja za legitimnost obstoječe zaposlovalne politike (prav tam).

Kako se zgornji zakonski predpisi v resnici spoštujejo, sem proučila na podlagi pogodb o novinarskem delu tako honorarnih kot samostojnih novinarjev pri določenih medijskih hišah, pri čemer sem se v intervjujih z novinarji in podpisniki teh avtorskih pogodb osredotočala tudi na to, v kolikšni meri se vsebina avtorskih pogodb izvaja v praksi.

### **5.2.2 ŠTUDIJA PRIMERA: RTV Slovenija in Pop TV**

Kljub temu da svobodni in samostojni novinarji delajo v izredno slabih pogojih, novinarji zaradi lastne ogroženosti o tem ne želijo govoriti na glas. O tem sem se prepričala tudi sama ob iskanju tistih, ki bi bili pripravljeni sodelovati v študiji diplomske naloge. Novinarji so bili sicer pripravljeni sodelovati, vendar zgolj pod pogojem, da jih obravnavam anonimno. V svoji študiji primera spoštujem zaupnost njihovih podatkov in navajam samo ime medija, pri katerem delajo, bodisi preko

avtorske pogodbe bodisi preko novinarske pogodbe samostojnih novinarjev. Novinarje iz študije obravnavam anonimno ter v moški osebi.

O tem, katere sestavine mora vsebovati pogodba o zaposlitvi, piše predsednik Sindikata novinarjev Slovenije Iztok Jurančič (2008), ki med drugim navaja pomembnejša določila: čas trajanja delovnega razmerja, določilo o dnevem ali tedenskem rednem delovnem času in razporeditvi delovnega časa, določilo o znesku osnovne plače ter o morebitnih drugih plačilih, določilo o sestavinah plače, plačilnem obdobju in plačilnem dnevu, določilo o letnem dopustu in dolžina odpovednega roka. V zvezi z Zakonom o medijih (Zmed), ki ščiti avtonomno izražanje mnenj in stališč zaradi javnega interesa, je z vidika novinarskih pogodb pomembno še, da mora pogodba o zaposlitvi vsebovati naziv delovnega mesta oziroma podatke o vrsti dela, za katerega delavec sklepa pogodbo o zaposlitvi, s kratkim opisom dela, ki ga mora opravljati po pogodbi. Po Zmed je namreč prepovedano kakršnokoli poslabšanje delovnega položaja novinarja zaradi izražanja mnenj in stališč, določbo pa je mogoče izvajati le, če je v pogodbi jasno opredeljeno, za katero uredništvo novinar dela in kakšen je njegov položaj v uredništvu. Zaradi opredeljenih obveznosti poklica po Zmed, je za novinarja/ delavca ključna tudi določba o navedbi kolektivnih pogodb, to je poklicne novinarske kolektivne pogodbe, ki po pogodbi o zaposlitvi zavezuje delodajalca. Po definiciji novinarja iz Zmed bi seveda morale določbe v zvezi z izražanjem mnenj in stališč smiselno le-to opredeliti tudi v novinarskih civilnopravnih pogodbah. Te pa večkrat vsebujejo zgolj poklicna načela, v veliko primerih pa prenašajo celotno odgovornost do javnosti, tudi kazensko, na svobodnjake (prav tam).

### **5.2.2.1 Primer 1: RTV Slovenija**

Nazoren primer zakonodajne regulacije v Sloveniji je leta 2002 sprejeti Zakon o sistemu plač v javnem sektorju, po katerem so novinarji zavoda RTV Slovenija obravnavani kot državni uslužbenci. Temu sta zelo nasprotovala Društvo novinarjev Slovenije ter Mirovni inštitut, saj je zakonodajna opredelitev močno nasprotovala neodvisnosti javnega zavoda, hkrati pa je v nasprotju z evropskimi načeli finančne in siceršnje neodvisnosti javnih televizijskih in radijskih zavodov ter pomeni hudo kršitev mednarodnih dogovorov.

V okviru RTV Slovenija je septembra 2007 na pobudo posameznikov prišlo do organiziranja Sekcije pogodbenih novinarjev, ki deluje znotraj Koordinacije novinarskih sindikatov RTV Slovenija, njen namen pa je izenačitev položaja pogodbenikov v vseh redakcijah in nadaljnje izboljševanje njihovega položaja. Eden od pomembnejših ciljev sekcije je tudi izdelava dolgoročnega zaposlitvenega načrta, saj lahko novinarji delajo neodvisno le, če imajo zagotovljeno socialno varnost in se ne bojijo odpovedi pogodb zaradi kritičnega poročanja.

Zakon o RTV je sicer pomemben pravnoregulacijski dokument, ki pa se ne osredotoča na samostojne in svobodne novinarje, saj so vse njihove obveznosti in pravice urejene le s pogodbami. RTV, ki je javni zavod in katerega ustanovitelj je skupščina Republike Slovenije, predstavlja skoraj polovico medijskega trga zaposlenih. Po prihodkih je to 40 % (Sindikat novinarjev Slovenije 2008).

O ključnih problemih samostojnih novinarjev so spregovorili na tematski konferenci z naslovom "Ureditev položaja samostojnih in svobodnih novinarjev RTV Slovenija", ki jo je SNS organiziral v novembru 2008. Nekatere ugotovitve dopolnjujem z izsledki študije, ki je bila opravljena v letu 2009 in v katero so bili vključeni tudi novinarji drugih medijev.

Ključna problematika samostojnih in svobodnih novinarjev, ki so jo izpostavili na konferenci (prav tam):

- Medijska hiša ne razpolaga z zaposlitvenimi načrti in kadrovskimi plani o dolgoročnih zaposlitvah. Tako tudi usoda svobodnih in samostojnih novinarjev ni jasna – kdaj oziroma ali sploh bodo dobili redno zaposlitev.
- Podpisovanje pravno neustreznih pogodb. Novinar je svojo pogodbo o novinarskem delu, ki jo je podpisal kot samostojni novinar, dal v pregled pravni službi SNS. Ta je ugotovila, da je mesečno prikrajšan za 60 €, kar letno nanese za mesečno plačo.
- Redna zaposlitev ob pridobivanju simpatij z vodstvom. Koristno je, če si svojim delodajalcem všečen. Če ne delaš, kot je treba, te v najslabšem primeru doleti nepodaljšanje pogodbe, v najboljšem primeru pa boš prišel na seznam tistih, ki bi jih morda nekoč zaposlili. Kasneje se v javno razpravo vključi novinarka, 7

let honorarno zaposlena pri informativnem programu RTV Slovenija, ki jo je odgovorni urednik napisal za seznam čakajočih novinarjev za redno zaposlitev, določili so datum pričetka nastopa redne zaposlitve, novinarka pa je predložila vse ustrezne dokumente za sklenitev. Kljub napovedi pogodbe ni dobila v podpis z obljubljenim datumom niti v naslednjih mesecih. Kot pravi, je kasneje neuradno izvedela, da je direktor ni želel redno zaposliti, ker ima do nje zamere. Pisne utemeljitve ali obrazložitve ni prejela.

- Negotova zaposlitev prinaša tudi nestabilno finančno stanje. Honorarni novinarji se soočajo z nerešenim stanovanjskim vprašanjem in negotovostjo ob večjih nakupih. Finančna negotovost po besedah samostojne novinarke enega od slovenskih časopisov izhaja tudi iz dejstva, da si morajo honorarni novinarji sami zagotavljati zdravstveno in socialno varnost s plačevanjem mesečnih prispevkov, ki v njenem primeru znašajo skoraj tretjino mesečne plače. Poleg tega kot samostojna novinarka od medijske hiše ne dobi povrnjenih stroškov telefona, prevoza, ne dobi regresa ter božičnice. Njena mesečna plača znaša 1000 € in ob plačilu prispevkov in stroškov ji mesečno na računu ostane največ 450 €. Potrdila je, da redno zaposleni v omenjeni časopisni hiši dobijo povrnjene dodatne stroške za telefon in prevoz.
- Oškodovanje socialne varnosti. RTV Slovenija sicer povrne stroške potovanj, kot so nočitev, prevoz v tujino ipd. – vendar je povračilo izplačano kot običajen prihodek, kar davčna zakonodaja opredeljuje kot prihodek oziroma honorar. Predsednik sekcije navede primer športnega novinarja, ki je pokrival smučanje na Švedskem in si je moral plačati letalsko vozovnico in hotelske stroške, kar je skupaj znašalo nekaj tisoč evrov. Ko pa je prejel izplačilo, je računovodsko izgledalo, kot da njegova plača znaša 5000 €. Padel je v najvišji razred za obračun prispevkov, tako da je naslednje leto moral plačevati okoli 700 € prispevkov mesečno.
- Zmanjševanje števila honorarnih sodelavcev. V redakcijah se pojavlja negotovost ob napovedi odpuščanja. Na konferenci je tedanji predsednik Sekcije pogodbenih novinarjev RTV Slovenije Martin Tomažin navedel primer iz informativnega programa, ko so tik pred iztekom pogodb določili dva kolega in jima rekli, da jima pogodb ne bodo podaljšali, obenem pa pripeljali tri nove

sodelavce, ne da bi novinarjema ponudili vsaj prekvalifikacijo v drugo redakcijo. Ti novinarji, ki jim je grozilo nepodaljšanje pogodbe, niso imeli niti časa poiskati si druge službe.

- Med pozitivne lastnosti zaposlitve na RTV Slovenija Tomažin navaja izobraževanje, kot so govorne vaje in podobno. Vendar pa se "dolgoročno to žal precej pogosto izkaže za zapravljen denar, zato ker sodelavci, ko postanejo prepoznaven novinarski obraz, ko spoznajo, da tukaj nimajo kadrovske perspektive, hišo zapustijo in odidejo k drugemu mediju. Letno tako izgubimo precej dobrih novinarjev" (SNS 2008).
- Ni zagotovil o prihodnosti. Honorarni novinarji, zaposleni na RTV Slovenija, nimajo s strani delodajalca nobenih zagotovil, da bodo dobili ponujeno zaposlitev – četudi čez leto, dve, tri. V primeru zagotovil bi se marsikdo odločil drugače. Vendar pa iz dveh časopisnih medijev izhajata primera, ko je bilo novinarjema obljubljen redna zaposlitev (ob diplomi ter ob sprostitvi mest za nedoločen čas), vendar v obeh primerih do izpolnitve ni prišlo še po več mesecih.
- Nepripravljenost reševanja problematike s strani vodstva. Novinarji o svojih problemih in nestrinjanju obveščajo vodstvo in pozivajo na socialni dialog, to pa se na pozive ne odzove. V primeru RTV-ja so člani Sekcije samostojnih novinarjev vodstvo večkrat pozvali na socialni dialog za ureditev vprašanja honorarnih sodelavcev v javnem zavodu, vendar se po besedah predstavnikov vodstva ni odzvalo. Po besedah novinarjev s strani vodstva ne čutijo nobene podpore.

Ena od novinark na omenjeni tematski konferenci je politiko zaposlovanja na RTV Slovenija strnila v vprašanje za vodstvo: "Torej mi potem po desetih letih dela tukaj preostane samo, da vas tožim, da me zaposlite? Pa da ne bo pomote, sploh nočem, ne želim si biti tukaj redno zaposlena, ampak zato, da bom potem imela izenačen status in da bom plačana tako kot vsi ostali po kolektivni pogodbi v javnem sektorju in kolektivni pogodbi za novinarje" (prav tam). Zaposlovanje na podlagi neustreznih pogodb na tematski konferenci potrdi tudi odvetnik Borut Mahne, ki pravno sodeluje s SNS. Po njegovih besedah je evidentiranih večje število, prek sto novinark in novinarjev, ki delajo v javnem zavodu – v Ljubljani in v obeh

regionalnih centrih – in izpolnjujejo vse pogoje, ki jih določajo veljavni akti javnega zavoda, se pravi ustrezno univerzitetno izobrazbo, kot pravi zakon, ter ustrezna leta delovnih izkušenj, da lahko opravljajo delo, ki ga dejansko opravljajo, pa niso zaposleni.

Po podatkih, prejetih iz kadrovske službe RTV Slovenija, je bilo v decembru 2009 redno zaposlenih 391 novinarjev, honorarnih (svobodnih in samostojnih) pa 118.

Da zaradi uveljavljanja svojih pravic novinar lahko ostane brez službe, kaže primer nekdanj na RTV-ju zaposlenega novinarja, člana Sindikata novinarjev Slovenije. Na RTV Slovenija je bil zaposlen kot samostojni novinar in je delal po pogodbi o novinarskem delu. Pravi, da je v Sloveniji problem v tem, da se zakonodaja ne spoštuje, zato je potrebno delodajalce "prisiliti", da pričnejo spoštovati status samostojnih novinarjev oziroma da v primeru, ko gre za prikrito delovno razmerje, ljudi zaposlijo. Vendar pa do te "prisile" delodajalca lahko pride le s tožbo. "V kolikor pa boš ti svojega delodajalca tožil, te bo že v naslednjem trenutku vrgel na cesto," poudarja. Prav to se je zgodilo omenjenemu novinarju, ko je svojo kritično analizo pogodbe o novinarskem delu, ki jo podpisujejo novinarji na RTV Slovenija, strokovno podprto s pravnimi komentarji, predstavil vodilnim v svoji medijski hiši. Na vodstvo RTV Slovenije ter v vednost Inšpektoratu za delo RS je v sodelovanju s pravno službo Sindikata novinarjev v začetku maja 2009 poslal dopis s predlogi za spremembe v pogodbi o novinarskem delu skupaj z zahtevkom za vzpostavitev rednega delovnega razmerja. Dopis je novinar poslal tudi drugim kolegom novinarjem z namenom, da opozorijo svoje vodstvo na nepravilnosti pogodb in da s tem pokažejo svoje nezadovoljstvo s trenutnim stanjem urejanja pogodbenih razmerij na RTV Slovenija. Podobno je storil le eden od naslovnikov, ki so ga prav tako kot omenjenega novinarja odpustili iz medijske hiše RTV Slovenija in sedaj prav tako rešuje svoj primer na sodišču. V primeru, da sodišče razsodi v prid novinarjema, ju bo RTV Slovenija morala zaposliti za nedoločen čas.

Pismo, ki ga je novinar naslovil na vodstvo RTV Slovenija, je temeljilo na predlogih za spremembe v pogodbi o novinarskem delu, podkrepljeno s pravnimi argumenti. Med predlogi za spremembe v pogodbi so odvečna določila ali pa zakonsko neujemanje oziroma ničnost določenih členov zaradi neujemanja vsebine člena z zakonsko podlago. Hkrati je novinar v podpisani pogodbi o novinarskem delu kot samostojni novinar prepoznal elemente delovnega razmerja, ki so v skladu z Zakonom o delovnih razmerjih in so s tem izpolnjeni pogoji za podpis pogodbe o redni zaposlitvi.

Med glavnimi argumenti, ki jih novinar navaja v pismu, so:

- Črtanje navedbe, v kateri "Novinar izjavlja, da je v delovnem razmerju z RTV Slovenija in ima status samostojnega novinarja ...", saj je njegov status naveden v naslednjem odstavku tega člena, in sicer da je samozaposlen, pri čemer poudarja nepotrebno podvajanje v pogodbi.
- Nadzornik<sup>6</sup> naj bi na podlagi podpisane pogodbe o novinarskem delu skrbel za usklajevanje novinarskega dela s skrbnikom<sup>7</sup> pogodbe oziroma z od njega pooblaščen osebo. V pismu vodstvu novinar navaja, da je to delo urednika, in zahteva, da se izrecno zapiše, od koga novinar prejema navodila za novinarsko delo oz. naj bo pooblaščen oseba, to je nadrejeni urednik, izrecno navedena skupaj s skrbnikom, saj skrbnik ne more odrediti dela v uredništvu.
- V četrtem členu je navedeno obdobje veljavnosti pogodbe, ki je bila v omenjenem primeru 3 mesece. Novinar opozarja na dejstvo, da je pogodbo sklenil mesec dni kasneje od v pogodbi navedenega datuma, kar pomeni, da se pogodbeniki predhodno o vsebini niso mogli pogajati in sporazumeti. Hkrati opozarja, da je določen čas trajanja pogodbe prekratek in predlaga sklepanje enoletnih pogodb.
- V členu o avtorskih in moralnih pravicah novinar predlaga črtanje vsebine, ki mu zakonsko pripada brez posebne navedbe: to je, da delodajalec spoštuje njegove avtorske pravice (avtorsko pravo) ter da se ime in priimek novinarja navede ob vsakem njegovem izdelku (novinarski kodeks); tako zopet opozarja na nepotrebna določila pogodbe.
- Del 8. člena pogodbe pravi: "Pogodbeni strani ugotavljata, da je dogovorjeno plačilo sorazmerno obsegu naročenega dela glede na primerljiva opravila novinarja, ki jih opravi (redno) zaposleni novinar. Pogodbeni stranki ugotavljata, da je v novinarski honorar vključen tudi sorazmerni znesek regresa za letni dopust." Ob tem je po besedah novinarja izpuščena

---

<sup>6</sup> Nadzornik po pogodbi o novinarskem delu RTV Slovenija je tretja oseba, ki nadzoruje novinarjevo realizacijo dela na osnovi podpisane pogodbe.

<sup>7</sup> Skrbnik pogodbe tekoče nadzoruje realizacijo pogodbenih zavez in je dolžan skrbeti za pripravo in verodostojnost poročila o delu.



dvanajstina regresa ter nekateri drugi stroški. Poleg tega se po njegovih besedah dejansko stanje ne ujema z navedeno vsebino pogodbe.

- 9. člen navaja mesečno izplačilo honorarja na podlagi poročila o delu, 10. člen navaja še bolj podrobne specifične poročila o delu. Po mnenju novinarja je podlaga za izplačilo dejansko opravljeno delo in ne poročilo o opravljenem delu, hkrati pa je nujno tudi jasno navesti, do katerega dneva v mesecu je RTV Slovenija dolžna izplačati honorar, in ne zgolj pavšalno navesti, da gre za mesečno izplačilo. Novinar predlaga na primer 15. dan v mesecu.
- O odpovedi je v pogodbi zapisano: "Če novinar krši katerokoli obveznost po tej pogodbi ali v primeru spremenjene programske sheme RTV Slovenija oziroma zmanjšanja potrebe po opravljanju tovrstnega novinarskega dela lahko RTV Slovenija z enostransko izjavo odpove pogodbo." Novinar predlaga podaljšanje odpovednega roka s 15 na vsaj mesec dni.
- Pogodba z naslednjim členom opredeljuje kritje stroškov novinarju: "Med drugim se RTV Slovenija zavezuje, da bo novinarju povrnila dejansko nastale stroške za prevoz na delo in z dela / .../ Stroški bodo izplačani ob izplačilu novinarskega honorarja za pretekli mesec, pod pogojem, da bo novinar hkrati s poročilom o opravljenem delu dostavil obračun stroškov." Nadalje se RTV Slovenija zavezuje, da bo novinarju povrnila stroške za prehrano / .../ Nadomestilo stroškov za prehrano se izplača v enaki višini kot redno zaposlenim delavcem. RTV Slovenija se v naslednjem odstavku zaveže tudi, da bo novinarju povrnila stroške za vnaprej dogovorjene načine potovanja (kilometrino in nočitve). Vendar kot je na tematski konferenci SNS v novembru izpostavil takratni predsednik Sekcije pogodbenih novinarjev RTV Martin Tomažin, so ti stroški na koncu meseca prikazani kot honorar oziroma prihodek, kar pa lahko za novinarja pomeni premestitev v višji razred in posledično plačevanje višjih prispevkov.

Novinar pravi, da ima kot samostojni novinar zagotovljeno vsaj neko minimalno socialno varnost, saj ima osnovno pokojninsko zavarovanje. RTV Slovenija samostojnim novinarjem po njegovem mnenju v tem pogledu celo nekoliko pomaga, saj samostojni novinarji dobijo do 250 € dodatka na mesec. S tem si lahko plačajo obvezne

prispevke za pokojninsko, invalidsko in zdravstveno zavarovanje, vendar pa v tem vidi problem, saj je to zgolj pavšalni znesek 250 €. Višji kot je novinarjev mesečni honorar, v višjem razredu je.

*V prvem razredu si večinoma le v prvem letu delovnega razmerja in ti plačujejo približno 225 €, jaz sem v 2. razredu in sem v času dela na RTV Slovenija imel na leto do 25.000 € bruto. Trenutno plačujem približno 325 € prispevkov. Veliko novinarjev se tako ne odloči za status samostojnega novinarja, ker jim njihovi delodajalci niso pripravljene izplačevati mesečnega dodatka za plačilo teh prispevkov. Če na primer delaš na radiu kot napovedovalec in zaslužiš mesečno na primer 600 €, potem pa plačaš za 250 € prispevkov in ti na koncu meseca ostane še 350 € za preživetje.*

Opozarja tudi, da je med samostojnimi novinarji do 15 % takih, ki se ne želijo zaposliti, saj jim ustreza ta status. Mogoče se zaradi tega dogovorijo za boljšo plačo ali kaj podobnega. "Novinarji smo v takem razmerju kot na primer keramičar, ki bi zate delal nekaj mesecev in ko ga ne rabiš več, ga odsloviš, pri nas je situacija ista." Vodstvo na RTV-ju se le delno zaveda tega problema oziroma si pred tem zatiska oči, trdi novinar. V interesu so jim predvsem čim nižji stroški ter čim manj zaposlenih. Novinarji s statusom samostojnega novinarja dobijo na mesec za stroške telefona od 20 do 25 €, medtem ko redno zaposleni 40 €. V decembru leta 2008 so samostojni novinarji na RTV Slovenija dobili pol manjšo božičnico kot redno zaposleni.

Ključne ugotovitve politike zaposlovanja RTV Slovenija:

- Višja socialna zaščita in finančna podpora za redno zaposlene v primerjavi s samostojnimi in svobodnimi novinarji, ki mesečno dobivajo manj za plačevanje prispevkov, manj za porabo (mobilnega) telefona, tudi manjšo božičnico ipd.
- RTV Slovenija v pogodbe civilnega prava vključuje elemente delovnega razmerja.
- Nepripravljenost vodstva RTV Slovenija za dogovor in sporazum ter ignoriranje zakonodaje glede dela na podlagi pogodb civilnega prava. Novinarja je vodstvo ob predložitvi dokazil, da njegova pogodba o

novinarskem delu vsebuje elemente delovnega razmerja, zavrnilo in mu naslednji mesec kot kot samostojnemu novinarju ni podaljšalo pogodbe.

### 5.2.2.2 Primer 2: Pop TV

Novinar je na podlagi avtorske pogodbe zaposlen na osrednji slovenski komercialni televiziji. Njegovo delo je razgibano in raznoliko. Odvisno tudi od terenskega dela, ki je lahko dopoldansko, popoldansko ali večerno, občasno zajema tudi delo med vikendom. Glede dodatnih stroškov mi je v intervjuju zaupal, da je ob podpisu avtorske pogodbe dobil službeni telefon, ki mu krije do 20 € stroškov na mesec, na teren pa se vedno odpravi skupaj z ekipo in službenim avtomobilom, tako da lastnih potnih stroškov ne ustvarja. Sicer razmišlja, da bi si prihodnje leto uredil status samostojnega podjetnika (s. p.), saj bi si tako zagotovil nekoliko boljši finančni položaj.

Avtor pogodbe (novinar) se s pogodbo obveže, da "bo za PRO PLUS pripravil izvirno avtorsko delo oz. kot soavtor sodeloval pri stvaritvi nedeljivega avtorskega dela in s to pogodbo na PRO PLUS prenaša izključne materialne avtorske oziroma sorodne pravice izkoriščanja svojega avtorskega dela, in sicer materialne pravice avtorja, kot jih določa Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah za svoje avtorsko delo, ki ga bo opravil kot novinar." Plačilo in kritje dodatnih stroškov ob pripravi avtorskega dela sta zapisana v 3. členu novinarjeve pogodbe, ki v prvem odstavku specificira naročnikovo "odmeno (tj. povračilo, nadomestilo, op. Š.B.) za odkup materialnih avtorskih pravic" v višini določenega bruto zneska in v naslednjem odstavku: "Znesek odmene iz prejšnjega odstavka te pogodbe je fiksni in kakršnikoli stroški, ki bi nastali avtorju s pripravo, izdelavo, dodelavo ali spreminjanjem avtorskega dela, v celoti bremenijo avtorja", to pomeni novinarja. Nadalje bo podjetje novinarju "dogovorjeni znesek odmene za odkup materialnih avtorskih pravic plačalo obročno, in sicer v enakomernih mesečnih obrokih v času trajanja veljavnosti te pogodbe." Pri tem ni naveden rok, do katerega datuma v mesecu bo podjetje novinarju izplačalo mesečno plačo.

4. člen zavezuje delodajalca, da "avtor s podpisom pogodbe prenaša izključno in vsebinsko, časovno in teritorialno neomejeno vse materialne avtorske pravice in druge pravice avtorjev, in sicer na avtorskem delu, njegovem prevodu, njegovih avdiovizualnih predelavah ali na fotografijah, nastalih v zvezi s produkcijo avtorskega dela ..." V tem členu so navedene pravice podjetja glede uporabe avtorskega dela.

V 5. členu pogodba navaja, da se avtor zavezuje in prevzema vsakršno odgovornost za primer kakršnekoli izgube, škode, odgovornosti, zahtevkov, terjatev, postopkov, stroškov (vključujoč in brez omejitev pravne stroške) in za primer podobnih bremenitev podjetja, ki bi nastale zaradi:

*1. kršitve ali domnevne kršitve avtorskih in/ ali sorodnih pravic, pravic industrijske lastnine ali katerihkoli drugih pravic, ki jih imajo tretji na zatrjevano njegovem avtorskem delu; 2. namerne ali nenamerne storitve ali opustitve kakršnegakoli dejanja s strani avtorja, ki bi imela za posledico kršitev določil te pogodbe ter 3. namerne ali nenamerne storitve ali opustitve kakršnegakoli dejanja s strani avtorja, ki ni skladno s katerikoli predpisom.*

To pomeni, da si vse dodatne stroške, ki nastanejo z namernim ali nenamernim kršenjem te pogodbe krije novinar sam. V to kategorijo pa spadajo tudi zagovori na sodišču, najem odvetnika in podobni nepredvideni stroški. V zadnjem členu pogodbe je v pravnem jeziku prikazana tudi zamenljivost in nezaščitenost honorarnih novinarjev, ki so lahko odpuščeni že dan po prekinitvi avtorske pogodbe s strani naročnika, to je medijske hiše. 6. člen pravi: "Podjetje lahko odpove to pogodbo, če je avtor kršil določila te pogodbe ali nekvalitetno izvrševal svoje pogodbene obveznosti ali ravnal v nasprotju z navodili naročnika glede elementov oz. vsebine izvirnega avtorskega dela ali v primeru umika programskih vsebin, pri katerih avtor sodeluje, s programske sheme naročnika." Pogodbene stranki se strinjata, da posebni odpovedni rok ni določen. Prav tako se strinjata, da mora biti odpoved sporočena pisno in učinkuje naslednji dan, ko je s strani pogodbene stranke, ki odpoveduje to pogodbo, oddana kot priporočena pošiljka.

Ključne ugotovitve politike zaposlovanja podjetja Pro plus:

- Pogodba določa enoten mesečni honorar, ne glede na število ur in nadur. Čeprav pogodba tega segmenta natančneje ne določa oziroma ne opredeljuje plačila v primeru nadur, bolniške ipd., pa mi je novinar v intervjuju poudaril, da je to ob podpisu pogodbe stvar ustnega dogovora.
- Prav tako je odvisno od dogovora tudi vprašanje glede dodatka samostojnim novinarjem za plačilo prispevkov. Sodelavec intervjuvanega novinarja, ki je

vpisan v razvid samostojnih novinarjev, dobiva mesečni dodatek 200 € za plačilo prispevkov. Višina prispevkov pa se je z leti povečala sorazmerno z večjo plačo na skoraj 400 €. Kljub temu omenjeni samostojni novinar še vedno prejema isti znesek (200 €) kot dodatek k honorarju za plačilo mesečnih prispevkov.

- Ena od pozitivnih lastnosti dela v medijski hiši Pro plus je terensko delo, ki se pokriva s terenskimi avtomobili in zato novinarji za teren ne koristijo svojega prevoznega sredstva. Prav tako je pozitivno to, da tudi honorarni sodelavci dobijo službeni telefon.
- Kot navaja intervjuvani honorarni novinar je glede zaposlovanja v omenjeni medijski hiši, zaradi neurejenega položaja svobodnih novinarjev, večina dogovorov predmet pogajanj. Hkrati se njihova nemoč izraža tudi v dejstvu, da se novinarji Pop TV-ja, Kanala A ter elektronskih medijev znotraj medijske hiše Pro plus ne združujejo v internem sindikatu novinarjev, ker ga nimajo.

### **5.3 ZAŠČITA MLADIH HONORARCEV – ŠTUDENTOV ZNOTRAJ MEDIJSKIH HIŠ**

Ena od izjemno občutljivih skupin honorarnih novinarjev v Sloveniji so mladi honorarci oziroma študentje, ki v času študija delajo v določenem mediju in so plačani preko študentske napotnice. V tem primeru, ko si študent nabira izkušnje in znanja na posameznih področjih, naj bi deloval v okviru mentorstva v medijski hiši. Vendar pa mentorstva niso dodatno plačana, zato je za pomoč pri študentskem pisanju vesti in kasneje daljših člankov odvisna bolj od dobre volje posameznega urednika. V primeru, da se študent zaradi kršenja novinarskega kodeksa znajde pred Novinarskim častnim razsodiščem (NČR), pa je pravno povsem nezaščiten, saj pravne službe medijskih hiš praviloma ne predvidevajo posebnih ukrepov v primeru študentov. Eden od intervjuvancev, ki se mu je zgodil naveden primer in se je zagovarjal pred NČR, je namreč od pravne službe v medijski hiši, kjer si je nabiral izkušnje, dobil odgovor, da študentje, ki delajo na podlagi študentske napotnice in ne pogodbe, ki bi predvidevala določene ukrepe v takšnem primeru s strani medija, niso pravno zaščiteni. V primeru obravnave študenta s strani NČR le-ta nima zaščite, odvisna je zgolj od urednika, ki se

po svojih moralnih načelih odloči, v kolikšni meri bo svojega pripravnika branil ali pa se s primerom ne bo ukvarjal. Intervjuvanec ni želel objave imena medija, saj se spor trenutno rešuje na sodišču. Prav tako so največkrat študentje in honorarci tisti, ki za majhna plačila delajo po več kot 10 ur na dan. Eden od sogovornikov je to nazorno prikazal z naslednjim primerom: "Urednik me je zjutraj poslal na Primorsko poročat o protestu delavcev v nekem podjetju, ki so se uprli zaradi zakonsko nedovoljene količine dela na dan ter slabega plačila. V oddajo bi se moral javiti po dvanajstih urah dela na terenu. Takrat sem ugotovil, da se moj delavnik prav nič ne razlikuje od ljudi, ki so protestirali, le da o tem novinarji ponavadi ne poročamo in sprejmemo svoje delo kot usodo." Menim, da predvsem mladi honorarci in študentje vztrajajo v nevdržnih urnikih dela in ob majhnih plačilih, ker se želijo dokazati in uveljaviti, še posebej če gre za delo v priznanem mediju.

Glavne ugotovitve in razlogi za uvedbo sprememb so:

- V Sloveniji so študentje, ki delajo preko študentske napotnice ali pogodbe civilnega prava, iskana delovna sila, saj delodajalca noben zakon ne obvezuje, da bi študente moral zaščititi kot svoje redno zaposlene. Zaradi minimalnih pravic pa so tako tudi precej fleksibilna delovna sila, ki je za dodaten zaslužek pripravljena delati več ur, si nabirati izkušnje in si tako graditi ugled znotraj medijske hiše.
- O delu študentov je na tematski konferenci svobodnih in samostojnih novinarjev RTV spregovoril tudi glavni inšpektor za delo Borut Brezovar, ki ocenjuje, da je pri tej delovni sili še največ zlorab: "Bataljon 50.000 študentov v vsakem trenutku dela v Sloveniji in to je zelo velik potencial delovne sile in tudi delajo v dimenzijah, ki so čisto normalen delovni čas, vendar praktično v ničemer zavarovani" (Sindikat novinarjev Slovenije 2008).
- Vsaka medijska hiša bi morala znotraj uredništev določiti urednike ali novinarje z izkušnjami kot mentorje mladih honorarcev oziroma študentov in tako jasno določiti odgovorno osebo, ki pred objavo prebere in poda komentarje študentu novinarju, saj bo le tako mlad honorarec lahko nadgrajeval svoje znanje in se uril v novinarskem delu. Hkrati je nujno, da

mentor (ki sledi delu študenta novinarja) nosi odgovornost za objavljeno vsebino. To odgovornost pa po mojem mnenju nosijo tudi uredniki redakcij, ki bi morali prevzeti moralno odgovornost tudi v primerih, ko pride do tožbe.

- Študentska napotnica slovenskim študentom, ki delajo v novinarstvu, ne nudi nobene zaščite – ne pravne, socialne kot tudi ne finančne. Če delodajalec ne plača napotnice študenta in ta ostane brez mesečnega plačila, je v pristojnosti študentskega servisa zgolj pošiljanje opominov, preteči pa mora precej časa, da se to prične reševati na sodišču. Študentska napotnica tudi ne nalaga delodajalcu kakršne koli pravne zaščite študenta. Tako se ti nimajo kam obrniti po pravno pomoč, razen da iz lastnega žepa plačujejo odvetnika. Delodajalcu ni s strani posrednika naložena nobena odgovornost, v sindikat pa se ponavadi študenti novinarstva ne včlanjujejo bodisi zaradi plačljivega članstva bodisi ker šele nabirajo izkušnje v novinarstvu in še ne čutijo pripadnosti poklicu.

## 6 KONCENTRACIJA MEDIJSKEGA LASTNIŠTVA V SLOVENIJI

Na končne izdelke, ki jih spremljamo v medijih, vpliva še nekakšen podtalni ustroj, imenovan medijsko lastništvo, katerega koncentracija povečuje moč in vpliv lastnikov. To pa se odraža v medijski vsebini. Da je koncentracija lastništva v medijih pomembna, poudarjata Sandra Bašič Hrvatin in Lenart J. Kučič (2003), ki opozarjata na zamegljevanje bistva v razpravah o medijskem lastništvu.

*"Razprava o medijski koncentraciji v Sloveniji se večinoma suče okrog dveh trditev: lastništvo v medijih je enako kateremu koli lastništvu (mediji so za njihove lastnike enaki »tovarnam čevljev«) in koncentracija medijev nima nobenega vpliva na delovanje novinarjev oz. na vsebino medijske ponudbe. Zato želimo najprej poudariti, da je koncentracija lastništva v medijih pomembna. Zakaj? Zato, ker je neposredno povezana z vprašanjem pluralizma javnosti dostopnih mnenj."*  
(Bašič Hrvatin in Kučič 2003)

Predpogoja medijskega pluralizma sta pluralizem lastništva (obstoj različnih in medsebojno neodvisnih ponudnikov medijskih vsebin) in pluralizem mnenjske ponudbe (pluralnost medijskih vsebin). Pluralizem ponudbe pa ni odvisen oz. pogojen z dejansko porabo medijskih vsebin (prav tam).

Avtorja navajata, da za analizo vpliva lastnikov na delovanje medijev ni potrebna nobena teorija zarote. Ko je nekoč ameriški novinar vprašal Noama Chomskega, kako elita kontrolira medije, je ta odgovoril: "Kako kontrolira General Motors? To ni vprašanje. Eliti ni treba kontrolirati General Motors, saj je njena last." Predsedniki uprav največjih medijskih korporacij sedijo v upravnih odborih drugih velikih korporacij, ki so obenem njihovi največji oglaševalci. Tako so interesi medijske elite identični interesom ekonomske, finančne in politične elite.

Slovenija omejuje koncentracijo medijskega lastništva v 58. členu Zmed z naslednjimi določili:

- Vsakdo, ki želi pridobiti več kot 20-odstotni lastniški ali upravljalški delež v premoženju izdajatelja televizijskega ali radijskega programa ali izdajatelja



splošnoinformativnega tiskanega dnevnika, mora za veljavno sklenitev pravnega posla dobiti predhodno soglasje pristojnega ministrstva.

- Pristojno ministrstvo lahko zavrne prošnjo osebe, če bi ta s povečanjem lastniškega ali upravljalškega deleža ob soglasju ministrstva pridobila prevladujoč položaj na oglaševalskem trgu ali ustvarila prevladujoč položaj v medijskem prostoru. Prevladujoč položaj ministrstvo ocenjuje po kriterijih: doseči več kot 15-odstotno pokritost prebivalstva z radijskimi programi, 30-odstotno pokritost s televizijskimi programi ter zagotavljanje prevladujočega položaja na trgu s 40 odstotki vseh prodanih izvodov splošnoinformativnih tiskanih dnevnikov v Republiki Sloveniji.
- Pred izdajo soglasja mora pristojno ministrstvo pridobiti podatke od Agencije za trg vrednostnih papirjev ter mnenje organa, pristojnega za varstvo konkurence (Zakon o medijih 2006).

Eden od primerov medijske koncentracije lastništva je podjetje Infonet media d. d., katerega Infonet radijska mreža združuje 40 radijskih frekvenc v Sloveniji (od tega Radio 1 pokriva 20 različnih frekvenc), hrvaški radio Antena Zagreb ter srbski Radio Index. Direktor družbe in večinski lastnik podjetja je Leo Oblak.

Po uradnih statistikah je podjetje v letu 2008 pridelalo več kot 5 milijonov evrov čistih prihodkov od prodaje (Bizi.si 2009b). Začetki Infoneta segajo v leto 2001, ko je Leo Oblak – takrat lastnik podjetja Quadrum – registriral omenjeno radijsko mrežo Infonet ter pričel prenašati lastniške deleže nekaterih radijskih postaj (Strel 2009). Zaradi spornega medijskega lastništva je leto kasneje prišel v spor z medijsko strokovnjakinjo Sandro Bašič Hrvatino, ki je takrat opravljala funkcijo predsednice Sveta za radiodifuzijo. Bašič Hrvatina je ob nastali situaciji pojasnila, da "se izvaja nesprejemljiv pritisk na delo" ter da "Oblak preko povezanih oseb in njihovih lastniško povezanih podjetij nadzoruje tretjino radijskega prostora v Sloveniji" (prav tam). Tako so različni radii, predvsem nekomercialni in lokalni, predvajali iste vsebine, z istimi voditelji in podobno programsko vsebino. Bašič Hrvatina pa je tudi močno nasprotovala združenju 12 radijskih postaj v podjetje Medianet. Predlagala je celo odvzem frekvenc zaradi sprememb v radijski shemi, saj naj ne bi bile več skladne s tisto, za katero so jim bile podeljene. Zaradi teh izjav je Bašič Hrvatini Oblak

kasneje napovedal tožbo. Kljub vsemu pa je takratna ministrica za kulturo Andreja Rihter Leu Oblaku odobrila ustanovitev radijske mreže Infonet. Leta 2004 so v sklopu nastalega projekta zasnovali še 24-urno informativno televizijo z imenom Info TV, od leta 2007 pa je televizija skupaj z 21 radijskimi postajami združena pod imenom Infonet. V prvi polovici leta 2007 je Oblak združil tudi 8 radijskih postaj mreže Infonet pod ime Radio 1. Danes ta radio pokriva že 20 različnih radijskih frekvenc po vsej Sloveniji.

Svoj imperij je Oblak razširil v letu 2008, ko je z Anteno Zagreb vstopil na hrvaški trg, v decembru 2009 pa je skupaj z nemškim partnerjem BCI za milijon evrov kupil 49 % Radia Index. Radio, ki je imel v letu 2009 v povprečju pol milijona poslušalcev, je eden od petih z licenco za pokrivanje celotne Srbije (Urbas 2009). Radijska družba Infonet ima tako v Sloveniji lastniške deleže v 20 radijskih postajah, skupina ima 110 redno zaposlenih. Poleg radijske dejavnosti se ukvarja tudi s prodajo računalniških programov. Radio Index ima 25 redno zaposlenih, za 49-odstotni delež pa bo skupno podjetje Lea Oblaka in nemškega BCI odštelo milijon evrov. 49 % je namreč največji delež, ki ga v mediju dopušča srbska zakonodaja.<sup>8</sup> (prav tam)

---

<sup>8</sup> V intervjuju s članico uprave in bivšo novinarko Andrejo Jernejčič sem želela spregovoriti o politiki zaposlovanja v radijski mreži Infonet. Dejstvo je, da je lastnik Leo Oblak zastopnik več podjetij, ki sodelujejo z omenjeno radijsko mrežo, med drugim sta to Infonet media d.d. in Quadrum. Pri njej sem želela preveriti namigovanja, ki sem jih prejela od nekaterih novinarjev, da pri Infonet radijski mreži večina zaposlenih dela na podlagi pogodb civilnega prava ter da je vseh redno zaposlenih sodelavcev v primerjavi s honorarnimi zelo malo. V promocijski brošuri, ki sem jo prejela ob prihodu na intervju, piše, da "Radio 1 ustvarja več kot 100 ustvarjalcev ..." Glede na spletne evidence pa Infonet media d. d. zaposluje le od 10 do 19 ljudi, Quadrum pa zgolj od 5 do 9 zaposlenih. Po besedah Jernejčičeve so honorarci zgolj sodelavci v začetnih mesecih dela in uvajanja, ko se še izobražujejo. Na vprašanje o načinu zaposlovanja in komentar na namigovanja mojih virov sogovornica ni želela odgovoriti, prav tako "s podatki ni želela razpolagati" pri vprašanju, v katerem segmentu (novinarji v desku, na terenu, voditelji, tehnična ekipa ...) Infonet radijska mreža zaposluje največ honorarcev. Naslednji dan (14. 10. 2009) sem od članice uprave prejela e-sporočilo, da mi njihov programski direktor z veseljem razloži, kako imajo ljudi zaposlene in strukturo, vendar na poslana vprašanja (15. 10. ter ponovno 29. 10. 2009) nisem prejela odgovora.

## **7 VPLIV FINANČNE KRIZE 2009 NA RAZMERE V NOVINARSTVU: OSIP NOVINARSKIH UREDNIŠTEV**

Finančna kriza je v globalnem pomenu pustila sled tudi na področju novinarstva. Odraža se na povečanju števila brezposelnih novinarjev, krčenju plač zaposlenih novinarjev, propadu nekaterih medijev ter v boju za pridobitev oglaševalcev, saj prav njihov kapital predstavlja pomemben delež mesečnih plač zaposlenih. V času krize pa je prav oglaševalski lobi najbolj skrčil svoje posle in s tem posredno vplival na finančni izid marsikaterega podjetja. Po mnenju novinarskih sindikatov se je finančna kriza v novinarstvu globalno najbolj odrazila z:

- nepodaljševanjem pogodb in odpuščanjem honorarnih sodelavcev
- odpuščanjem redno zaposlenih
- nižanjem plač in honorarjev tistim novinarjem, ki niso bili odpuščeni
- ukinitvijo ali prestavitvijo izvajanja določenih programskih shem, elektronskih medijev, časopisov
- nezaposlovanjem novih sodelavcev

V ZDA je gospodarska in finančna kriza pa tudi prodor interneta na kolena spravila mnoge časopisne hiše. Razen štirih velikih nacionalnih časopisov so ostalim napovedovali obstoj ostalim le, če bodo ob koncih tedna izhajali samo v spletni obliki in na takšen način prihranili pri tisku, če se bodo usmerili zgolj na lokalne in regionalne novice ter začeli računati tudi dostop do spletnih novic (Prihodnost novinarstva 2009).

Na Sindikatu novinarjev Slovenije trdijo, da pri nas večjih odpuščanj novinarjev v velikih medijskih hišah v letu 2008/2009 ni bilo, z izjemo novinarjev na POP TV-ju. Po besedah novinarjev iz omenjene medijske hiše je vodstvo prenehalo podaljševati pogodbe novinarjem, ki so bili zaposleni na podlagi pogodb civilnega prava.<sup>9</sup>

---

<sup>9</sup> Pro Plus ne želi postreči s točnimi podatki, koliko honorarnim novinarjem v času finančne krize niso podaljšali avtorskih pogodb ter koliko redno zaposlenih novinarjev so odpustili. Mediji so objavili ugibanja, da naj bi na POP TV, 24ur.com ter Kanalu A odpustili od 25 do 35 ljudi, piar služba je v izjavi posredno priznala, da so izvedli ustrezne kadrovske prilagoditve, med drugim so iz sporeda za pomlad 2009 črtali pričetek nove sezone resničnostnega šova Big Brother, kar "s seboj potegne tudi določene kadrovske spremembe" (Škrinjar 2009).

## 8 DRUGA STRAN MEDALJE

Ian Hargreaves v poglavju svoje knjige z naslovom "Kriza, kakšna kriza?" pravi, da ima ravnodušnost, ki vlada v novinarskem poklicu, zelo dolgo zgodovino (2005, 18). Prav to pa se, tudi po mnenju predsednika Društva novinarjev Slovenije Grege Repovža, pozna pri soočanju novinarjev z lastno problematiko. Ko je leta 2003 prišlo do Mramorjeve davčne reforme<sup>10</sup>, so si na ravni društva prizadevali izboljšati stanje in so to tudi dosegli. Želeli so dvigniti obseg priznanih stroškov novinarja, predvsem pa so vztrajali, da se opredeli možnost ureditve statusa.

*Če torej delodajalec v dveh letih nekoga ne zaposli redno in ga še naprej zaposluje preko avtorske pogodbe, je to kot neke vrste prisilno delo, je to "odvisna zaposlitev", in če v tem primeru kdo sproži pri Davčni upravi postopek, ga mora delodajalec zaposliti in mu poplačati tudi vse prispevke za dve leti nazaj. Seveda novinarji tega ne sprožajo, ampak to je zunaj naše odgovornosti. Ne glede na to pa se tako sindikat kot društvo še naprej trudita za ureditev statusa. (Repovž 2009)*

Med razlogi, zakaj novinarji teh postopkov ne sprožajo, vidi Repovž najpomembnejšega predvsem v njihovem nezavedanju problema. "Pri 35 letih se začnejo prve bolezni, novinarji imajo otroke, vendar ne morejo najemati kreditov, pa vendar so kljub temu pripravljeni vztrajati v delu za majhen denar" (prav tam). Po njegovih besedah je prav odsotnost njihove refleksije tisto, kar tako društvu kot sindikatu zmanjšuje pogajalske možnosti.

"Kadar si zastavimo projekt zelo resno, je upor na njihovi strani, ker se bojijo za te navidezne poklice. V resnici pa so vsi nadomestljivi že v eni uri." To pa po njegovem mnenju vpliva tudi na splošno raven plačil v novinarstvu. Če ima delodajalec zelo poceni kadre, bo nadaljeval s svojim načinom dela in s tem zmanjševal pogajalske pozicije tistih, ki so redno zaposleni. To ustvarja konflikt med redno zaposlenimi in honorarci. Ustvarja se občutek, da honorarni sodelavci ves čas nasprotujejo redno zaposlenim, češ da ti živijo na njihovih plečih. Poudarja, da se ob tem seveda ne

---

<sup>10</sup> S 1. 1. 2003 je stopil v veljavo Zakon o delovnih razmerjih, ki govori o ugotavljanju prikritega delovnega razmerja, kar je podlaga tudi za inšpekcijske službe; na podlagi ugotovljene kršitve je mogoče tožiti za vzpostavitev delovnega razmerja. SNS poroča o nekaj uspešnih primerih s sodišča. Enako je tudi pri Zakonu o dohodnini, ki govori o odvisnem in neodvisnem delovnem razmerju.

zavedajo, da so bili tudi tisti, ki so sedaj redno zaposleni, nekoč honorarci in so začeli enako.

*"Trend se je obrnil leta 2003, ko je bila sprejeta davčna reforma. Pred tem je bilo najeti novinarja preko honorarja bistveno ceneje, kot pa ga imeti redno zaposlenega. Pri tem pa gre tudi za odgovornost novinarjev. To je adrenalinski poklic in novinarji se navadijo na to, hkrati pa se ponavadi družijo med sabo novinarji istega statusa, na primer honorarci z drugimi novinarji honorarci in tako ne vidijo svoje dejanske situacije. Kljub temu da gre za poklicno refleksijo, je prav pri teh generacijah, ki vstopajo, izključena vsakršna stopnja avtorefleksije." (Repovž 2009)*

Če nekdo na primer dela v brokerski hiši kot honorarec, po šestih mesecih odide. Novinarji pa kar ostajajo v medijskih hišah še po več mesecih dela kot honorarci, predvsem zaradi adrenalina, zaradi občutka relevantnosti – lažnega občutka pomembnosti in zato, ker si ustvarijo družinski krog družbe. "Ta poklic je tak, da novinarji ne preživljajo le delovnega časa, ampak tudi prosti čas kot prijatelji. In ker jim to naenkrat obsega celotno družbeno življenje, lahko z njimi delaš, kar hočeš. To je resnica z delodajalske strani" (prav tam).

Pri urejanju statusa samostojnih in svobodnih novinarjev je nujno urediti tudi birokratske postopke, trdi Gašper Lubej (2006). Potrebno je ugotoviti dejansko število samostojnih novinarjev, saj je trenutno število v razvidu nerealno – med njimi so tudi tisti, ki so se medtem že zaposlili ali pa so zapustili novinarsko stroko – ter na drugi strani ugotoviti število svobodnih novinarjev. Nadalje pravi, da bi bilo potrebno povezati ti dve skupini novinarjev, vključiti honorarce v reševanje njihovih problemov in jim dati večji pomen in več vpliva. Gašper Lubej predlaga tudi porazdelitev plačevanja prispevkov ali pa prenos celotnega plačila na državo ali delodajalce. Tako bi se nekateri svobodni novinarji, ki se vidijo v tem poklicu še v prihodnosti, lažje pridružili samostojnim novinarjem, s tem pa bi se jim izboljšal položaj. Lubej predlaga tudi objavo črne liste tistih naročnikov, ki ne spoštujejo pogodb in neredno plačujejo honorarje. Poleg večje samoorganizacije pa bi k izboljšanju položaja prišlo tudi z izdajo nekakšnega kataloga z referencami in njihovimi kontakti – le tako, pravi Lubej, bi se lažje povezovali in sodelovali (prav tam).

Član Sindikata Slovenije Martin Tomažin, aktivni član Sindikata novinarjev Slovenije, meni, da je potrebno zakonodajo spremeniti v dveh točkah:

*Prvič, da bi delovna inšpekcija pridobila več pristojnosti, na primer, če bi ugotovila določene nepravilnosti, bi delodajalcu lahko naložila kazni, tako kot to delajo redarji na parkiriščih. Če bi bile kazni na primer 10.000 €, 20.000 €, se zagotovo nihče ne bi upal s tem igrati. V številnih primerih, tudi na RTV Slovenija, pa gre za to, da novinarji sploh nimajo statusa samostojnega novinarja, ampak delajo po avtorskih pogodbah in ne plačujejo nobenih prispevkov za socialno varnost (Tomažin 2009).*

Druga sprememba, ki je po njegovem mnenju nujna, pa je, da bi sindikat imel večjo moč in legitimnost. To pomeni, da bi sindikat lahko poslal inšpekcijo v določeno medijsko hišo in v primeru, da ugotovijo kršitve delovnega razmerja in nespoštovanje zakonodaje, bi sindikat lahko vložil tožbo. To bi bil precedenčen primer in "ko bi sindikat dobil prvo tožbo, bi se delodajalci verjetno ustrašili in se ne bi več upali kršiti." Trdi, da bi bila to ena od kvalitetnejših rešitev trenutne situacije, ob tem pa so potrebne številne zakonodajne spremembe.

Sindikat novinarjev Slovenije in Društvo novinarjev Slovenije "bi v vseh teh letih lahko sprožila že nič koliko tožb proti delodajalcem zaradi kršitev kolektivne pogodbe. Stanovski novinarski organizaciji te pravne možnosti doslej nista uporabljali v tolikšni meri, kot bi jo lahko. Če bi jo, bi spravila na kolena večino slovenskih medijskih hiš. Glede na ignoranco in aroganco delodajalcev pa bi se začela bitka na nož." Po njegovem mnenju bi neupoštevanje kolektivne pogodbe medijski hiši naložilo rok za ureditev vseh nepravilnosti, sicer bi jih v najkrajšem času obiskali davčna in delovna inšpekcija, s sodišča pa bi prišlo vabilo na sodno obravnavo.

Grega Repovž navaja, da Društvo novinarjev Slovenije opozarja na anomalije in ponuja rešitve.

*"Ni pa naša naloga oblikovanje medijske politike in da to mednarodno stanje in analize pokažemo novinarjem. To so vse globalni problemi in se dogajajo povsod po svetu, dobra stran Slovenije je v tem, da pridejo k nam tri leta kasneje in v tem času se je mogoče veliko bolje pripraviti na prihajajoče stanje. In to delamo. Naša naloga je, da poskušamo čim bolj animirati in posredovati čim več znanja, vendar je*

*odgovornost za aktivnosti na novinarjih. Gre za to, da od novinarjev pričakujemo več akcije. Torej, temeljno vprašanje je, kdaj bodo novinarji zbrali toliko poguma kot delavke Gorenja." (Repovž 2009)*

Na vprašanje o tem, kako se bo novinarstvo razvijalo in obstajalo naprej, Repovž odgovarja, da se bo pravo novinarstvo ločilo od "komercialnega", kot se to dogaja na svetovni ravni. Trdi, da nižanje profesionalnosti in kvalitete novinarstva, padanje vrednosti novinarskega dela vodi v banalizacijo družbe, to pa je odgovornost, ki jo ustvarja zakonodaja. Zato je potrebno ustvarjati razmere, ki bodo zagotavljale ustrezne družbenopravne in profesionalne razmere, posledično bomo imeli kvalitetne medije, ki bodo zagotavljali kvaliteten diskurz in s tem kvalitetno družbo.

## 9 SKLEP

V svoji diplomski nalogi sem sistematično predstavila formalnopravni položaj svobodnih in samostojnih novinarjev v Sloveniji, osredotočila sem se predvsem na problematiko honorarnih novinarjev ter poskušala poiskati ključne segmente njihovega delovanja, ki jih je za izboljšanje njihovega položaja potrebno spremeniti. Problematika svobodnih in samostojnih novinarjev je večdimenzionalna in sistemska, kar pomeni, da bi učinkovite rešitve za ugodnejši položaj honorarnih novinarjev morali reševati na več področjih.

V svoji diplomski nalogi sem potrdila prvo hipotezo, ki pravi, da so trenutna medijska zakonodaja in pravne podlage za delovanje pristojnih institucij pomanjkljive, to pa pomembno vpliva na ohranjanje nestabilnega položaja svobodnih in samostojnih novinarjev. Z natančno analizo sem ugotovila, da je temeljni vzrok za ohranjanje trenutnega nestabilnega položaja novinarjev znotraj medijskih hiš zakonodaja in ne vključenost honorarnih novinarjev v temeljno pravno-zakonodajno regulativo. Njihov neugodni položaj se ohranja tudi zato, ker zakonodaja to dopušča in ne zapisuje nobenih sankcij. Uredniška politika zaposlovanja daje prednost poceni delovni sili, kateri ni dolžna nuditi nobene zaščite in socialne varnosti, hkrati pa je to tako v okviru zakonodaje kot inšpekcijskega nadzora nad delovnimi razmerji povsem legitimno. Pomanjkljivost pravne regulative honorarnih novinarjev omogoča samovoljo urednikov in medijskih lastnikov ter hkrati omejuje delovanje institucij, ki bi s povečanjem in razširitvijo pristojnosti lahko celostno in kvalitetno odkrivale kršitve in jih sankcionirale.

V opravljeni študiji se je pokazalo, da novinarji o problematiki svojega statusa javno neradi govorijo oziroma so pripravljene predstaviti svojo težavno situacijo zgolj anonimno. Prav skrivanje za imenom medijske hiše in neodločnost pri reševanju svojega negotovega položaja pa celotni skupini honorarnih novinarjev zmanjšuje pogajalske možnosti in možnosti za suveren nastop pred vodstvom in javnostjo. S tem zavračam svojo drugo hipotezo, da svobodni in samostojni novinarji v zadostni meri opozarjajo na svoj težaven položaj in za ugodno razrešitev sodelujejo s profesionalnimi društvi ter združenji.



V novinarstvu smo tako priča trendu zaposlovalne politike, ki jo v drugih poklicih redko najdemo. O velikih obljubah in njihovem neizpolnjevanju pričajo tudi predstavniki profesionalnih združenj, ki težijo k izboljšanju položaja honorarnih sodelavcev. Po drugi strani se kaže tudi brezbržnost novinarjev do lastne problematike, ki temelji na združevanju novinarjeve profesionalne in zasebne sfere. Vendar bi po mojem mnenju to lahko poskušali rešiti že z vključitvijo honorarnih novinarjev v širši okvir delovanja, na primer z brezplačno včlanitvijo v profesionalna združenja. Takrat bi se tudi bolj jasno pokazalo, kakšen je njihov pristop do reševanja in v kolikšni meri si želijo izboljšati delovanje svojega statusa.

Ob raziskovanju tematike se je odprla tudi nova perspektiva reševanja problema. Po mojem mnenju prihaja do anomalij pri zaposlovanju honorarnih novinarjev tudi zaradi nedorečenih zaposlitvenih strategij podjetij. Podjetje Infonet po besedah članice uprave Andreje Jernejčič gradi na svojih kadrih z izobraževanjem in tako novinarjem omogoča, da svoje znanje nadgradijo znotraj medijske hiše. Tako tudi RTV Slovenija omogoča svojim zaposlenim izobraževanje, kot so govorne vaje in podobno, vendar dlje od tega podjetja ne sežejo. Jasen strateški načrt zaposlovanja bi medijskim hišam in novinarjem omogočil boljše sodelovanje in posledično manj zlorab Zakona o delovnih razmerij in druge zakonodaje. Zaposlovanje v medijskih hišah bi moralo temeljiti na takšni pravni podlagi, ki bi delodajalce – torej vodstvo – zavezovalo k pripravi in uresničitvi kadrovskega načrta, kar bi moralo nadzorovati Ministrstvo za kulturo ali Inšpektorat za delo. Moj predlog se nanaša na pravno obvezanost medijskih hiš do resornih institucij, kjer pripravljajo pravne podlage za zaposlovanje novinarjev znotraj medijskih hiš. V dokumentu bi morala državna institucija, ki pozna in je seznanjena z aktualnimi problemi, do katerih prihaja v medijskih hišah, zaradi pomanjkanja ustrezne zakonodaje na medijskem področju, jasno navesti omejitve zaposlovalne politike, za katero je odgovorna medijska hiša. Na primer: spoštovanje omejitev preko študentske napotnice, kjer lahko novinar dela, dokler ne dokonča fakultete, po tem ga lahko medijska hiša bodisi zaposli za določen čas (najmanj eno leto) bodisi zaposli po pogodbi civilnega prava za največ 3 leta. Po pretečenih 3 letih dela na podlagi pogodbe civilnega prava bi medijska hiša morala novinarju ponuditi redno zaposlitev za določen ali nedoločen čas. Omejitve bi se morala nanašati tudi na pogodbenike, ki so zaposleni za določen čas – in sicer bi po 3 do 5 letih moralo vodstvo bodisi podaljšati čas veljavnosti pogodbe za določen čas bodisi novinarja zaposliti za nedoločen čas ali prekiniti sodelovanje. Po več

letih dela v medijski hiši namreč honorarni novinar pokaže lojalnost delodajalcu, ki bi jo ta moral nagraditi in ne le izkoristiti. Zakonske kršitve pa bi morale biti sankcionirane s finančno kaznijo, saj bi le tako pričeli vlagati v kader in ga motivirati za delo. Status samostojnega novinarja bi ob uspešnem doseganju kadrovskih načrtov lahko ukinili oziroma bi ga uporabljali tisti novinarji, ki jim je bil namenjen – "freelancerji", ki želijo delati za več medijev hkrati. Z zakonsko in pravno regulativo, ki bi ščitila honorarne novinarje, pa bi se ti tudi lažje zoperstavili manipulaciji urednikov in njihovim ulitmatom, ki jih sedaj prisilijo v vpis v razvid samostojnih novinarjev. Hkrati bi bilo potrebno zakonsko določiti tudi dodatke, ki jih je medij dolžan izplačati za plačevanje prispevkov. Če se zaradi dohodka ti novinarji uvrstijo v višji razred, se sorazmerno s tem poveča tudi dodatek, ki ga medijska hiša nameni plačevanju sedaj višjih prispevkov. Hkrati pa bi vodstvo v takem primeru pričelo razmišljati o redni zaposlitvi novinarja.

Tendenca medijskih hiš, da stremijo k ustvarjanju kapitala in zmanjševanju stroškov, postavlja med prednosti zaposlovanja tudi poceni delovno silo, kot so honorarni novinarji. Zato bi vodstvo moralo poskrbeti za večjo zaščito in socialno varnost svojih honorarnih sodelavcev, ki bi temeljila na pravni podlagi in bi obvezovala vsako medijsko hišo. Slovenski medijski prostor potrebuje pravna merila, ki določajo pravno in socialno varnost honorarnih novinarjev in katerih zapis v pogodbah o novinarskem delu je zakonsko določen. Z intervjuji sem potrdila tretjo postavljeno hipotezo, da se lastniki medijskih hiš zavedajo, da so pravne obveznosti delodajalca do honorarnih novinarjev v primerjavi z redno zaposlenimi novinarji nižje in to s pridom izkoriščajo s povečanim zaposlovanjem honorarnih sodelavcev. To se kaže v povečanem zaposlovanju novinarjev preko pogodb civilnega prava, vzpostavljanje rednih delovnih razmerij pa je prej izjema kot pravilo.

Z vidika analize delovanja je zaskrbljujoče delovanje državnih instanc. Poročilo Inšpektorata za delo v letu 2007 o nadzoru nad izvajanjem delovnopravne zakonodaje pri delodajalcih s področja časopisnoinformativne dejavnosti, radia in televizije, s poudarkom na zaposlitvi in delu novinarjev, je glede na opisano stanje ugotovilo zelo malo kršitev. Glavne ugotovitve takratne akcije so bile, da so pogodbe redno zaposlenih novinarjev v večini primerov upoštevane in korektno napisane. Ugotovili so tudi, da obstaja znotraj medijskih hiš zelo veliko honorarnih sodelavcev ter da je zelo težavno

odkrivati elemente delovnega razmerja znotraj pogodb civilnega prava, ki jih v glavnem podpisujejo honorarni novinarji. In tako so tudi ugotovili le tri primere kršitve pogodb honorarnih novinarjev, pri katerih so odkrili elemente rednega delovnega razmerja. Vsekakor bo potrebno spremeniti bodisi način nadzora bodisi jasneje določiti merila prepoznavanja elementov rednega delovnega razmerja – vse to pa bi Inšpektorat veliko bolje izpeljal, če bi se o problematiki novinarjev in težavah njihovega zaposlovanja posvetoval z njihovo stanovsko institucijo, na primer s Sindikatom novinarjev Slovenije. Po besedah predstavnice Sindikata novinarjev Slovenije sta se omenjeni instituciji že posvetovali, vendar pa je bila ena temeljnih ugotovitev, da Inšpektorat za delo nima dovolj pristojnosti za reševanje teh problemov. Tako je slaba zaposlovalna politika več sto honorarnih novinarjev zopet ostala pravno nedotaknjena in nespremenjena. Strategija medijskega podjetja naj torej poleg oglaševalskih struktur, ki jim daje kapital, zajema tudi jasen zaposlovalni načrt, za katerega uresničevanje pa mora biti vodstvo odgovorno. S tem bi vodstvo pokazalo pripravljenost za ureditev razmer, hkrati pa bi bile tudi za honorarne novinarje možnosti zaposlovanja bolj pregledne.

Navajam ključne ukrepe, ki sem jih natančneje predstavila v svoji diplomski nalogi in so po mojem mnenju potrebni za izboljšanje položaja svobodnih in samostojnih novinarjev na področju zakonodaje, zaposlovanja, delovanja institucij in urejanja njihovih statusov.

## **9.1 MINISTRSTVO ZA KULTURO IN MEDIJSKA ZAKONODAJA**

- Ustvarjati verodostojen razvid in redno preverjati dejansko stanje samostojnih novinarjev in v razvid vpisanih novinarjev.
- Ker Ministrstvo za kulturo skrbi za vpis samostojnih novinarjev v razvid, bi njihovo pristojnost lahko razširili in vključili nadzor nad politiko zaposlovanja novinarjev znotraj medijskih hiš.
- Sprejemanje zakonodaje naj poteka v sodelovanju s profesionalnimi združenji, ki so seznanjeni z aktualno problematiko novinarjev in medijskimi strokovnjaki.

- Potrebno je narediti pravno podlago z natančnimi in jasnimi opredelitvami statusov novinarjev in določiti njihove pravice in dolžnosti ter merila obveznih minimumov delodajalcev.
- Postaviti je potrebno jasne zakonske omejitve, ki določajo meje novinarskega dela: koliko let sme novinar delati na podlagi študentske napotnice (obstajajo primeri, ko podiplomski študenti, stari več kot 26 let, še vedno delajo preko študentske napotnice) in postaviti zakonsko mejo števila let dela na podlagi pogodb civilnega prava.
- Zaradi narave novinarskega dela in sodobnih trendov zaposlovanja je pričakovati vedno več honorarnih razmerij in manj rednih delovnih razmerij, zato je nujno ustvariti zakonska merila, ki bodo služila kot okvir za novinarske pogodbe civilnega prava, zagotoviti večjo pravno zaščito svobodnih novinarjev in jasno določiti odgovornosti delodajalca do svobodnega novinarja (odpovedni rok z utemeljitvijo, točen datum nakazila honorarja ipd.). Uvedena zakonska določila morajo vsebovati tudi ukrepe v primeru nespoštovanja pogodb civilnega prava s strani delodajalca in določiti višino kazni za delodajalce.
- Medijske hiše bi morale omogočiti javno dostopanje do podatkov o novinarjih (redno in honorarno zaposlenih) ter podatkov o razmerju znotraj posameznih uredništev. Prav tako bi morale zagotoviti javno dostopanje do števila odpuščenih, zamenjanih novinarjev oziroma honorarnih novinarjev, ki jim vodstvo ni podaljšalo pogodbe. Zakonodaja omogoča pridobitev teh podatkov zgolj preko informacijskega pooblaščenca.

## **9.2 INŠPEKTORAT ZA DELO**

- Povečanje števila specializiranih inšpektorjev ter sodelovanja z inšpektorjem za medije in profesionalnimi novinarskimi združenji.
- Ustvariti sodelovanje z medijskim inšpektorjem predvsem na področju delovnih razmerij znotraj medijskih hiš.
- O rezultatih akcij obveščati vse pristojne institucije, ki skrbijo za zakonodajo na področju akcije nadzora in profesionalnih združenj.
- Povečanje obsega rednega nadzora znotraj medijskih hiš.

- Povečanje pristojnosti delovanja Inšpektorata za delo RS in s tem izboljšanje njegove moči v primeru tožb proti kršiteljem ipd.

### **9.3 INŠPEKTOR ZA MEDIJE**

- Povečanje števila medijskih inšpektorjev.
- S povečanjem števila medijskih inšpektorjev tudi povečanje njihovih pristojnosti, v sodelovanju z Inšpektoratom za delo, in vključitev nadzora delovnih razmerij znotraj medijskih hiš.
- Sodelovanje s profesionalnimi združenji in posledično tudi skrb za uresničevanje medijske zakonodaje glede zaposlovanja novinarjev in ustreznih pogodb civilnega prava.

### **9.4 PROFESIONALNA ZDRUŽENJA**

- Več osveščanja širše javnosti o problematiki novinarskega poklica.
- Prilagoditi višino članarine različnim stopnjam plač honorarnih novinarjev ali omogočiti brezplačno članstvo za svobodne in samostojne novinarje.
- Nudenje brezplačne pravne pomoči svobodnim in samostojnim novinarjem, četudi niso včlanjeni v sindikat.

### **9.5 NOVINARJI**

- Previdnost ob podpisovanju pogodb in preverjanje vsebine s pravnim strokovnjakom.
- Solidarnost do novinarskih kolegov, ki ne uživajo istih pravic in v stavkah opozarjajo na svojo nestabilno situacijo.
- Večja angažiranost in odziv na akcije s strani profesionalnih združenj.

## 10 LITERATURA

1. Babič Košir, Ljuba. 2009. Elektronski intervju z avtorico. Ljubljana, 15. in 27. oktober ter 16. november.
2. Banjanac Lubej, Aleksandra. 2002. *Medijski inšpektor – one man band*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/13/pravo/> (25. september 2009).
3. Bašić Hrvatini, Sandra in Lenart Kučič. 2003. *Medijska koncentracija v Sloveniji*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/16/trg/> (7. oktober 2009).
4. Bizi.si poslovni imenik. 2009a. *Quadrum d.o.o.* Dostopno prek: <http://www.bizi.si/podjetje/o-podjetju.aspx?8g7rd4MSVck4ON1hNG%2bTdYdTU2wBGySZ4vE9GtgYW84%3d> (1. oktober 2009).
5. --- 2009b. *Infonet Media d.d.* Dostopno prek: <http://www.bizi.si/podjetje/o-podjetju.aspx?avLCKUInHp1NS6KQg%2forCeq4iIXBfMHWLNjr5xpPEFQ%3d> (1. oktober 2009).
6. Chomsky, Noam. 2005. *Profit pred ljudmi*. Ljubljana: Založba Sanje.
7. Drakulič, Igor. 2004. *(Ne)samostojni in (ne)svobodni?* Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/20/stavka/#3> (1. oktober 2009).
8. --- 2005. *Svobodni novinarji podpisali škodljive pogodbe*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/24/polozej/#2> (3. oktober 2009).
9. --- 2006. *Svobodni novinarji: Kako urediti svoj status?* Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/26/polozej/#1> (1. oktober 2009).
10. *Društvo novinarjev Slovenije (DNS)*. Dostopno prek: <http://www.novinar.com/index.php> (15. september 2009).

11. Espinel, Jorge. 2009. *The Future Model of News: Individual Journalists*.  
Dostopno prek: <http://spectatorbytes.com/2009/02/14/the-future-model-of-news-individual-journalists/> (23. oktober 2009).
12. *Freelance* : UK. Dostopno prek: <http://www.freelanceuk.com/journalists/index.shtml> (7. september 2009).
13. Gans, Herbert. 2004. *Democracy and news*. Oxford: Oxford University Press.
14. Halimi, Serge. 2003. *Novi psi čuvaji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
15. Hargreaves, Ian. 2007. *Novinarstvo. Zelo kratek uvod*. Ljubljana: Založba Krtina.
16. IFJ. 2006. *Survey and Case Study of Atypical Work in the Media Industry*.  
Dostopno prek: <http://www.ifj.org/en/articles/survey-and-case-study-of-atypical-work-in-the-media-industry> (15. september 2009).
17. *Inšpektorat Republike Slovenije za delo*. Dostopno prek: [www.id.gov.si](http://www.id.gov.si) (1. september 2009).
18. --- 2007. *Poročilo o delu za letu. Akcija nadzora nad izvajanjem delovnopravne zakonodaje pri delodajalcih s področja časopisno-informativne dejavnosti, radia in televizije s poudarkom na zaposlitvi in delu novinarjev*. Dostopno prek: [http://www.id.gov.si/fileadmin/id.gov.si/pageuploads/Splosno/Letno\\_porocilo\\_IRSD\\_2007.pdf](http://www.id.gov.si/fileadmin/id.gov.si/pageuploads/Splosno/Letno_porocilo_IRSD_2007.pdf) (25. avgust 2009).
19. *International Center for Journalists*. Dostopno prek: <http://www.icfj.org/> (22. oktober 2009).
20. Jernejčič, Andreja. 2009. Intervju z avtorico. Ljubljana, 14. oktober.
21. Jezovšek, Branko. 2009. Intervju z avtorico. Ljubljana, 28. avgust.
22. *Journalism.co.uk*. Dostopno prek: <http://www.journalism.co.uk/> (12. september 2009).
23. *Journalism, Journalists and the World*. Dostopno prek: <http://worldjournalism.wordpress.com/> (17. september 2009).

24. Jurančič, Iztok. 2008. *Svobodnjaki v medijski industriji*. Dostopno prek: [http://sindikat.novinar.com/?m=18&id\\_clanek=369](http://sindikat.novinar.com/?m=18&id_clanek=369) (1. november 2009).
25. Lubej, Gašper. 2006. *Položaj svobodnih in samostojnih novinarjev v Sloveniji*. Dostopno prek: [http://sindikat.novinar.com/?m=12&id\\_clanek=251](http://sindikat.novinar.com/?m=12&id_clanek=251) (10. september 2009).
26. McManus, John H. 1994. *Market Driven Journalism: Let the citizen Beware?* Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
27. Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije. 2009a. *Predstavitev področij inšpekcijskega nadzora*. Dostopno prek: [http://www.mk.gov.si/si/o\\_ministrstvu/organi\\_v\\_sestavi/clanki/#c2455](http://www.mk.gov.si/si/o_ministrstvu/organi_v_sestavi/clanki/#c2455) (1. september 2009).
28. --- 2009b. *Razvid samostojnih novinarjev*. Dostopno prek: [http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Razvidi/razvid\\_samostojnih\\_novinarjev.pdf](http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Razvidi/razvid_samostojnih_novinarjev.pdf) (10. januar 2010).
29. Nahtigal, Neva. 2002. *Samostojni novinarji so ranljiva skupina delavcev v Evropi*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/14/samostojni/> (29. avgust 2009).
30. --- 2006. *Kolektivna pogodba za vse novinarje*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/26/polozaj/#1> (10. september 2009).
31. Petkovič, Brankica. 2004. *Novinarska stavka – znanilka novega vala medijske tranzicije*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/20/uvod/> (20. september 2009).
32. Poler Kovačič, Melita. 2005. *Kriza novinarske identitete*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
33. *Prihodnost novinarstva: Bodo (ali bi) spletni portali morali računati novice?* 2009. Dostopno prek: [www.dnevnik.si/novice/svet/1042272941](http://www.dnevnik.si/novice/svet/1042272941) (5. november 2009).



34. --- in Monika Kalin Golob. 2004. *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
35. Repovž, Grega. 2009. Intervju z avtorico. Ljubljana, 6. oktober.
36. Rovšek, Jernej, Sandra Bašič Hrvat in Brankica Petkovič. 2005. *Kakšen sklad za medije?* Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/24/politika/> (1.oktober 2009).
37. Runeberg, Tutta. 2000. *EFJ Comment on First Stage Consultation of social partners on modernising and improving employment relations*. Dostopno prek: <http://europe.ifj.org/en/articles/efj-comment-on-first-stage-consultation-of-social-partners-on-modernising-and-improving-employment-r> (15.oktober 2009).
38. *Sindikat novinarjev Slovenije* (SNS). Dostopno prek: <http://sindikat.novinar.com/> (15. september 2009).
39. --- in Društvo novinarjev Slovenije s strokovnjaki. 2005. *Za Prenovo medijske politike: Izhodišča za spremembe strukturnih, zakonodajnih in nadzornih mehanizmov na področju medijske politike*. Dostopno prek: [http://sindikat.novinar.com/?m=18&id\\_clanek=363](http://sindikat.novinar.com/?m=18&id_clanek=363) (13. avgust 2009).
40. --- 2008. *Tematska konferenca – Ureditev položaja samostojnih in svobodnih novinarjev RTV Slovenija (neavtoriziran magnetogram)*. Dostopno prek: <http://sindikat.novinar.com/images/file/KonferencaRTVS1108,171208.doc> (14. november 2009).
41. --- 2009. *Postavi se za novinarstvo! Tudi pogodbeniki smo novinarji!* Dostopno prek: [http://sindikat.novinar.com/images/file/SPN%20-%205\\_%20november%202007.pdf](http://sindikat.novinar.com/images/file/SPN%20-%205_%20november%202007.pdf) (5. november 2009).
42. *Society of Professional Journalists*. Dostopno prek: <http://www.spj.org/freelance.asp> (12. september 2009).
43. Splichal, Slavko. 2005. *Javno mnenje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

44. --- in Colin Sparks. 1994. *Journalists for the 21st Century: Tendences of Professionalization Among First Year Students in 22 Countries*. Norwood: Ablex Publishing Corporation.
45. STA – Slovenska tiskovna agencija. 2007. *Sindikat novinarjev opozarja na slab položaj svobodnih novinarjev*. Dostopno prek: <http://www.sta.si/vest.php?s=f&id=1206071> (1.oktober 2009).
46. Stare, Špela. 2003. *Avtorske pravice ... so last avtorjev, ne medijev*. Dostopno prek: [http://www.novinar.com/upload/07-DNS.CMYK\\_ebook.pdf](http://www.novinar.com/upload/07-DNS.CMYK_ebook.pdf) (2. oktober 2009).
47. Strel, Samo. 2008. *Kdo je kupec Koroškega radia?* Dostopno prek: <http://www.bajta.si/osrednje-novice/profil-leo-oblak-koroski-radio/pdf> (22. avgust 2009).
48. Škrinjar, Klara. 2009. *Odpuščanja na Pop TV, Kanalu A in 24ur.com*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/74093> (15. september 2009).
49. Tomažin, Martin. 2007. *Čedalje manj redno zaposlenih v medijih*. Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/29/pravice/> (2. oktober 2009).
50. --- 2009. Intervju z avtorico. Ljubljana, 18. februar.
51. Urbas, Uroš. 2009. Radijski imperij Lea Oblaka od Ljubljane do Beograda. *Finance*, (3. december).
52. *Zakon o dohodnini (ZDoh-2)*. Ur. l. RS 117/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2006117&stevilka=5013> (5. december 2009).
53. *Zakon o medijih (Zmed)*. Ur. l. RS 110/2006. Dostopno prek: [http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis\\_ZAKO1608.html](http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis_ZAKO1608.html) (1. oktober 2009).
54. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. 2009. *Kako do subvencije za samozaposlitev?* Dostopno prek: <http://www.ess.gov.si/slo/Predstavitev/Informacije/KatalogInfJavnegaZnacaja/2eKakoDoSubvencijeSamozaposlitev.htm> (14. september 2009).